

РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV,
UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05.
КОНТО ЧЕКОВЕ П. К. О. № 27110,
— РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУ-
СЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МА-
ШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНИШЕ РУ-
КОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ТА ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР
Проф. д-р ІВАН ОГІЄНКО

ПЕРЕДПЛАТА В КРАЮ: НА РІК 6 ЗЛ.,
НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ
1-60 ЗЛ. ЗА ГРАНИЦЕЮ: В ЄВРОПІ
8 ЗЛ., ПОЗА ЄВРОПОЮ 2 ДОЛ. РІЧНО.
ДЛЯ ЧЕХІЇ, АВСТРІЇ Й МАДЯР ПЕРЕД-
ПЛАТА КРАЙОВА. — ЦІНА ПРИМІР-
НИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 65 ГР.

РІК VI. ЖОВКВА, ЛИСТОПАД 1938 РОКУ ЧИСЛО 11 (71)

Ономастика й топонوماстика в Мойсеєвій Книзі Буття.

I.

Давньовврейська ономастика дуже цікава й цінна для нас тим, що вона звичайно сильно прозора, — в більшості кожне ім'я реально щось визначає. В Біблії знаходимо понад 2800 імен, і більшість із них зовсім жива, цебто значення назви виразно зрозуміле. Для цієї статті я беру матеріал тільки з однієї біблійної книги, — з Книги Буття (повврейському Berešit), Книги чи не найстарішої. Власне ця книжка — найстаріше джерело світової ономастики. Джерело цікаве й цінне особливо тим, що воно показує нам найперші способи повстання імен взагалі, способи, що напевне повторювалися в кожного народу під сонцем. Книжка Буття, що її авторство приписується Мойсеєві (десь за XV віків до Христа), сильно вирізняється серед інших книжок власне й тим, що вона дуже багато займається повстанням найрізніших особових та місцевих імен. Це імена найперших людей та найперших місцевостей, а тому знання цієї ономастики й топонوماстики буде цікаве й для ширшого громадянства.

Надавання імен у Книзі Буття завжди відбувається урочисто, за певним, т. ск., церемоніялом. Для цього завжди вживається формули: וַיִּקְרָא Vajjik'ra šem, — „і кликнув ім'я“. Вираз vajjik'ra звичайно перекладають: „назвав“, але я в своєму перекладі Книги Буття позо-

ставляю „кликнув“, бо воно зовсім рідне в нашій мові. В живій нашій мові частіш кажуть: „як тебе кличуть“, а не „як тебе звуть“.

Справа в тому, що в д. євр. мові vajjik'ra вживають і тоді, коли когось справді кличуть, прикликають до себе: „Vajjik'ra Jic'hak el-Jaakov — І покликав Іцхак (Ісак) Якова“. Цього ж саме vajjik'ra вживають і тоді, коли хтось комусь надає ім'я. Думаю, що власне такого походження й наше „кликати“ в виразах: „мене кличуть Іван, як тебе кликати“ і т. ін. В давньовврейській мові це „vajjik'ra šem: і кликнув ім'я“ таке виразне й закінчене, що по ньому можна ставити двокрапку, цебто приймати саме ім'я за окреме речення.

Усі приклади, які подаю далі з Книги Буття, подаю їх за першооригіналом, цебто з мого перекладу книги Berešit. При цьому перекладі скрізь пильную віддати текста найближче до оригіналу, заховуючи всі його властивості й не порушуючи запашного біблійного стилю. Курсивою подаю, як то прийнято тепер у всьому світі, те, чого в оригіналі нема, а що потрібне для кращого розуміння тексту.

II.

Перше джерело перших назов — Господь Бог, Jehova Elohim, що світ створив. Але Бог дав не багато назов, — всього сім. Правда, все це не власні на-

зви, а тільки початкові слова. Ось вони:

1. 5: „І Бог кликнув на світло: День, а на темряву кликнув Він: Ніч“. Оце — за Біблією — найперші слова людської мови: День — *jom*, та Ніч — *lajlah*.

1. 8: „І кликнув Бог на твердь: Небо“. Небо, *šatajim* — це третє слово початкового словника. Цікаве це слово: *Šatajim* двоїна (*dualis*), бо початкові вірування давніх євреїв говорили про дві небі; на це старослов'янська мова втворила множинне слово „небеса“, що потім сильно поширилось серед усіх слов'ян; від нього й прикметник „небесний“.

Четверте й п'яте слова були: Земля *eḡes* та Море *jammim*: „І кликнув Бог на суходіл: Земля, а на місце зібрання води кликнув Він: Море“ 1. 10. Щодо слова *jammim* море, то це слово в д. євр. мові множинне, й звичайно визначає „море“, а не „моря“.

Як бачимо, за твердженням Біблії, Бог дав тільки основні назви, а не власні імена. Але цікаво, що перший людині Бог так само власної назви не дав, — дав їй тільки загальну назву: Чоловік чи Людина (по-євр. *adam*), і про це довідуємось не в перших розділах світотворення, але аж у 5-м розділі в вірші 2-м: „Й того дня, як були вони створені, кликнув Він їхнє ім'я: Людина“ (*vajjik'ra et-šemat: adam*). Як бачимо, Бог дав одне спільне ім'я чоловікові й жінці: Людина (*adam*)¹. Найкраще зо всіх імен!

І тільки значно пізніше надав Бог власне ім'я одному місту, — Вавилон. Про це читаємо 11. 9: „І тому то ім'я його кликнув Він був: Вавилон (*Bavel*), бо там помішав (*balal*) Господь мову всієї землі“. Тут географічна назва *Bavel* повстає так само, як десятки інших: з певної пригоди — „помішав (*balal*) Господь мову всієї землі“.

Оце всі ті назви, що їх — за Біблією — надає Господь. Як бачимо, надає урочисто, живляючи виразу: *vajjik'ra šem*. Надати назви інші Бог пооставив першому Чоловікові.

III.

Назва всього живого, що Бог був створив, відбулася дуже врочисто, а назви надав, „кликнув“ сам перший Чоловік ще до того часу, як була створена помічниця йому. Про це *Berešit* 2. 19-20 розповідає так: „І вформував Господь Бог із землі всю польову звірину, і все птаство повітряне, і до Чоловіка привів, щоб побачити, як він їх кликатиме (*maḥ-jjik'ga-lo*). А все, як покличе (*ašer jik'ga*) до них Чоловік, до живої душі — воно ймення його. І кликнув Чоловік імена всій скотині, і птаству повітряному, і всій польовій звірині“. Як бачимо — перший Чоловік, за Біблією, автор великого словника!

Назву своїй помічниці перший Чоловік давав двічі, — до гріхопадіння 2. 24 й по нім 3. 20. Перша назва була *iššah*, Чоловічиця, цебто — жінка; про це читаємо 2. 21-23 таке: „І вчинив Господь Бог, що на Чоловіка був спав міцний сон, — і заснув він. І Він узяв одне з ребер його, і тілом замкнув замість нього. І розбудував Господь Бог те ребро, що був узяв з Чоловіка, на жінку (*le iššah*), і привів її до Чоловіка. І сказав Чоловік: „Цим разом вона — кість від костей моїх, і тіло від тіла мого. Вона Чоловіковою (*Чоловічидею, iššah*) буде кликатися, бо взята вона з Чоловіка (*me iš*)“.

Отже, перша назва першої жінки була загальна: *iššah*, цебто Чоловічиця, Чоловікова, Жінка. Тут автор уживав гри слів, що їх на нашу мову не можна перекласти. По-давнієврейському „чоловік“, „муж“ — *iš*, а свою помічницю, створену з нього ж, а не з пороку землі, він назвав словом, що має той сам пень: *iššah* (жінка), ніби чоловічиця. Ця гра слів зберігається в польському: *maż* (*iš*) — *meżatka* (*iššah*); у нас це б було: чоловік — чоловічиця, бо в нашій мові чоловік (*iš*) — жінка (*iššah*) — різні корені.

Другу, вже власну назву Чоловік дав своїй помічниці по гріхопадінні. Про це розповідає Книга Буття 3. 20: „І кликнув Чоловік ім'я своїй жінці: Хавва (*Vajjik'ra haadam šem iš'to: Chavvah*), бо вона була мати усього живого (*chaj*)“.

¹ Про слово *Адам* див. мою окрему статтю в РМ ч. 67-68, ст. 325-330.

Тут ця назва повстає, як далі повстають усі назви: з своєї істоти. Перша жінка була мати всього живого, живе — *chaj*, через це й перша жінка зветься *Chavvah* чи *Chajjah* (в семітських мовах звуки *v* та *j* вільно чергуються між собою), з чого греки зробили *Єву* (бо греки не могли віддати д. євр. ані *ch*, ані *j*). Отже *Хавва* — *Хая* — *Єва* — це: „мати всього живого“, чи докладніше: життя, жива.

IV.

По гріхопадінні, коли перший чоловік і його помічниця були вигнані з Еденського саду, вони пізнали себе тілесно й у них стали родитися діти. Цим дітям дається ім'я з випадку їх народження. Назву синам дає то *Хавва*, то сам Чоловік.

4. 1: „І тілесно пізнав Чоловік *Хавву*, жінку свою, і вона завагітніла й породила *Каїна* (*Kain*), і сказала: „Набула (*kaniti*) чоловіка від Господа“. Отже *каніти* (*набула*) — *Kain* (*Каїн*), назва до нині неясна, як і зовсім неясний, а може й зіпсутий кінець 4. 1 (*kaniti iš et-Jehovah*: *Набула* чоловіка Господа).

4. 2. „А далі вона породила брата його *Гавеля* (*Havel*). Чому так названо *Авеля*, Книга Буття не вяснює.

4. 25. „І тілесно пізнав Чоловік іще жінку свою, — і сина вона породила. І кликнула ймення йому: *Шет* (*Šet*), бо Бог дав (*šat*) інше насіння за *Гавеля*, що забив його *Каїн*“. Отже ім'я *Šet* від *šat* — умістив, дав. Греки не мали *ш*, і всі *ш* з єврейських імен переробили по-своєму на *с*. Тому й *Šet* переробили на *Σήθ*, а за греками й ми зробили своє *Сиф*, хоч *ш* у своїй мові ми маємо¹.

У другому місці 5. 3 ще раз говориться про *Шета*, а ім'я йому дав вже Чоловік: „І жив Чоловік сто літ і тридцять літ, та й сина сплотив на подобу свою та на постать свою, і закликав ім'я йому: *Шет*“.

V.

А по цьому по цілій Книзі Буття розкидано дуже багато найрізніших імен.

¹ Див. про це мою статтю: „Вимова біблійних імен“ у РМ чч. 67-69.

Єврейський Закон нічим не стримував (і тепер не в'яже) своїх визнавців при надаванні імен дітям, — батьки були вільні в виборі ймення дитині. Ймення надає або батько, або мати, або й хто інший, напр. баба-сповитуха (35. 17, 38. 28). Ім'я надається звичайно зараз по народженні.

Давньовврейські ймення найрізнішого характеру. Напр. зазначаються особисті якості: білий (*Лаван* 24. 29), червоний (*Едом* 25. 30), волосатий (*Есав* 25. 25), кривий (*Гедеон*) і т. ін.

Часто надається ім'я із звіринного світу: вівця (*Рахель* 29. 6, те саме: *Ривка*), голубка (*Йона*), пташка (*Цінпора*), пчола (*Дебора*) і т. ін., або дерева: *Тамара* — *пальма* 38. 6 і т. ін.

Зазначу тут, що імена на *a* або на *-aj* — це в більшості молодші імена вже арамейського (халдейського) походження.

Але дуже багато імен повстають від якогось випадку в родині, що був при народженні. Напр. *Моав*, *Моав* — „від батька“ (те *av*), бо був народжений дочкою від батька 19. 37.

Ось походження імені *Јіс'чак*, *Іцхак*, *Ісак*. Як Бог сказав, що *Сарай* (*Сара*) породить сина, то „впав *Авраам* на обличчя своє й засміявся (*vajjic'chak*). І сказав він у серці своїм: „Чи в віці ста літ буде вроджений, і чи *Сарай* в віці дев'ятидесяти літ уродить?“ 17. 17. Коли *Іцхак* народився, то „промовила *Сарай*: *Сміх* (*cechok*) учинив мені Бог, — кожен, хто почує, буде сміятися (*jicachak*) з мене“ 21. 6. Отже, *Іцхак* чи *Ісак* — це „будеш сміятися“.

Ім'я *Яків* — це: він держиться п'яти, а *Есав* — волохатий. Про їх народження розповідає КБ 25. 25-26: „І вийшов перший червонуватий, увесь він — немов плащ волосяний (*sear*). І кликнули ймення йому: *Есав*. А потім вийшов його брат, а рука його трималася п'яти (*baakev*) *Есава*. І кликнув ім'я йому *Яків*“.

Про походження ймення *Ізраїль* читаємо 32. 29: „І сказав: Не *Яків* буде вимовлятися вже ймення твоє, але *Ізраель* (*Israel*), бо ти боровся з Богом“ (*isre El*).

Яковіві жінки, Лея та Рахель, в розділах 29-30 дають імення своїм дітям. 29. 32: „І завагітніла Лея й сина вродила, і кликнула ймення йому: Рувен (Reuven), бо сказала була: Господь споглянув на недолу мою, бо тепер покохав мене чоловік мій“. Отже Reuven — „побачте сина“.

29. 35 „І завагітніла вона ще й сина вродила й сказала: Тим разом я буду хвалити (odeh) Господа. Тому то кликнула ймення йому: Юда“. Юда, Jehudah — хвалити Господа.

30. 6: І сказала Рахель: Розсудив мене (dapanni) Бог, а також вислухав голос мій, і дав мені сина. Тому кликнула ймення йому: Дан“. Дан, Dan — розсудив.

30. 8: І сказала Рахель: Великою боротьбою (naftule) боролась (niftal'ti) я з сестрою своєю, — і перемогла. І кликнула ймення йому: Нафталі“. Naftali — боротьба.

І т. д., — див. ще 30. 1 Гад — щастя, 30. 18 Иссахар — заплата, 30. 13 Ашер — блаженство, 30. 20 Зевулун — мешкати, 30. 24 Йосип — нехай додасть, 35. 18 Бен-Оні — син болю мого, 35. 18 Бен-Ямін — син правий, 38. 29 Перец — роздертя, 41. 51 Менаше — той що дає забуття, 41. 52 Ефраїм — розмноження і т. ін.

Нерідко ім'я мав значення для будучини, ніби пророче, бо в нім доля людини, магічний вплив на її життя. Ось приклади:

5. 29: І Лемех сина сплотив, „і ім'я його кликнув: Ноах (Noach), говорячи: Цей нас потішить (jenachamenu) у наших ділах та в праді рук наших“.

10. 25: А Еверові народилося двоє синів: ім'я першому Пелег (Peleg), бо за днів його поділилась (nift'legah) земля“. Пелег — поділ, розділ.

16. 11: А ангол Господній до неї (до Гагарі) сказав: Ото ти зачала, і сина породити, і кликнеш ім'я йому: Йшмаел (Jis'mael), бо прислухавсь (šama) Господь до твоєї недолі“. Йшмаел, Ізмаїл — „Бог (El) почує“.

Як ми вже вище бачили, серед давньоєврейських імен багато імен складених. Давні євреї любили складені ймен-

ня й часто їх давали. Імена свої євреї звичайно давали через якісь випадки чи для підкреслення потрібного, а це вимагало двох, а то й кількох слів. Так повстали такі імена, як: Малки-Цедек (Мелхиседек) — цар справедливості 14. 18, Елі-Езер — Бог поміч 15. 2, Авімелех — царів батько 20. 2 і т. ін.

Боже ім'я Jehovah або El часте в складених іменах, як то бачимо з поданих вище імен. Таке Ел могло й відпадати, напр. Елнатан (Бог дав) змінилось на Натан (дав), Ел'еазар дало Лазар і т. д. Ім'я Jehovah часто скорочувалось на Јо, Йо: Йонатан (Господь дав) і т. ін. El Бог в ст. слов. мові в іменах передається через -іль, з гр. -ηλ, напр., Михайл, Гавриїл і т. ін.

Ім'я — це для людини батьківське благословення на ціле життя. В разі потреби, коли стається щось велике, ім'я може бути й змінено. Так, Сам Бог переіменив ім'я Авраам на Авраам. Про це читаємо 17. 5: „І не буде вже кликатися ім'я твоє: Авраам (Av'ram), але буде ім'я твоє: Авраам (Av'raham), бо вчинив я тебе батьком багатьох (hampn) народів“. Слово неясне, може вавилонське: Аврам — високий батько, Авраам Av'raham — батько множини; в Av'raham супроти Av'ram додано тільки склад ha — може з hampn натовп, множина.

Книга Буття 17. 15 розповідає про зміну імени Сарай: „І сказав Бог до Авраама: Сарай (Saraj), жінка твоя, нехай свого ймення не кличе: Сарай, бо ім'я її: Сара (Sarah). Зміна неясна, бо неясне значення самого імени; воно чи не вавилонське. Було Saraj, стало Sarah; Sarah — вельможна, княжна.

Щодо слова Сарай, то в грецькій перекладі з ним трапилась дивна пригода. Справа в тім, що в д. євр. мові р ніколи не подвоюється, тим часом греки — за своєю звичкою — це р подвоїли: Σάρρα, а за греками невільничі пішов текст церковний та російський: Сάρра, всі ж інші народи знають тільки Сара.

VI.

На закінчення розкажу ще хоч коротко про давньоєврейську топоні-

мастику в Книзі Буття. Повстання географічних імен мало чим відрізняється від повстання імен особових, — більшість їх ізв'язана з якимсь випадком. Назви ці так само бувають прості й складені. Ось трохи прикладів, — нехай вони самі розповідають про повстання місцевих назов.

4. 12, 16: Бог викляв був Каїна за вбивство брата та й каже: „Мандрівником та заволокою (na va nad) будеш ти на землі“... І вийшов Каїн сперед обличчя Господнього, й осів у країні Нод (Nod). Нод — це: туляння. Як бачимо, назва зв'язана з викляттям Божим Каїна.

4. 17: „І Каїн тілесно пізнав свою жінку, і стала вона вагітна, і вродила Ханоха. І збудував він місто, і закликав ім'я містові, як ім'я свого сина: Ханóх“.

Як вище казав я, Бог дав ім'я Вавилон: „І тому, то ім'я його кликнув Він був: Вавилóн (Bavel), бо там помішав (balal) Господь мову всієї землі“.

19. 20, 22: „Ось місто це близьке, щоб утікти туди, а воно — дріб'язок (mic'ar)... Тому то й кликнув ім'я міста: Цоáр (Coar)“. Цоар — дріб'язок.

26. 18: „І знову Ісак повикопував криниці води, що їх викопували були невільники за днів батька його Авраама, а позатикали були їх філістимляни по Авраамовій смерті. І він кликнув ім'я ймення, як ймення, що батько його був ім'я кликнув“.

26. 20: „І сварилися пастухи Герарські з пастухами Ісаковими, кажучи: Це наша вода. І він кликнув ім'я для тієї криниці: Есéк, бо сварилися (hit'as-seku) з ним“. Есéк — сварка.

26. 21: „І викопали вони іншу криницю, і сварилися також за неї. І він кликнув для неї ім'я: Сітнá (Sit'nah)“. Сітнá — незгода.

26. 22: „І він пересунувся звідти, і викопав іншу криницю, й не сварились за неї. І він кликнув для неї ім'я Реховóт (Rechovot), і сказав: Тепер нам поширив (hir'hiv) Господь, — і ми в Краю розмножимося“. Реховот — поширення.

26. 32-32: Ісак склав був умову з Авімелехом, і вони присягли (vajjiššav'u) один одному, що умови додержать. „І ста-

лося того дня, і прийшли Ісакові невільники й розказали йому про криницю (beer), що її вони викопали. І сказали вони: „Ми воду знайшли!“ І він кликнув на неї: Шив'á (Šiv'ah), чому ім'я міста того Беér-Шевá аж до сьогоднішнього дня“. Шив'а — присяга, Беер-Шева — криниця присяги.

28. 16-19: Бог явився Якову в сні й прорік йому будучину. „І прокинувся Яків зо свого сну та й сказав: „Дійсно, Господь пробуває в цьому місці, а того я не знав!“ І злякався він і сказав: „Яке страшне оце місце: Це ніщо інше, як дім (bet) Божий (Elohim), і це брама небесна“. І кликнув він ім'я тому місцю: Бет-Ел, а ім'я того міста на початку було Луз“. Бет-Ел, Вefіль — Дім Божий.

32. 2-3: А Яків пішов на дорогу свою. І спіткали його Божі ангели. А Яків, сказав, коли їх побачив: „Це Божий табір!“ (machaneh). І він кликнув ім'я тому місцю: Маханáїм“. Маханáїм (двоїна) — два табори.

32. 31: По боротьбі з Богом „кликнув Яків ім'я того місця: Пеніéл, бо „бачив був Бога обличчя в обличчя (rapim el-ranim), й збереглася душа моя“. Пеніел — обличчя Бога.

33. 17. „А Яків подався до Суккоту, збудував собі хату, а для набутку свого поробив курені (sukkot), й тому кликнув ім'я тому місцю: Суккот“. Суккот — курені.

35. 8: „І вмерла Девора, мамка Ривки (гр. Ревека), й була похована нижче Бет-Елу під дубом (allon), а він кликнув ім'я йому: Аллóн-Бахúт“. Аллон-Бахут — дуб плачу.

Вищеподані приклади з давньоєврейської топономастики виразно показують нам, як саме вони повставали, — перші патріярхи надавали ці назви в залежності від найрізніших життєвих випадків. Імена ці зоставалися й надалі, „аж до сьогоднішнього дня“, хоч часом і змінювалися. Як показав я вище, так само повставали й імена особові. Таким способом творилася сила різних імен, і не тільки в давніх євреїв, а певне й по цілому світі. Ось цим цінне для нас оце давнє єврейське назовництво. Іван Огієнко.

Народні метатези, деформації та скорочення в словах своїх і чужих (позичених).

Явище переставлення, перекручення та скорочення слів таке цікаве й багате, що любо може стати темою більшої розвідки, чи окремій вечірній праці. В цій статті порушено воно тільки коротко й дуже поверхово, бо коротка стаття може торкнутися справи звичайно тільки загальною.

Метатези й деформації — річ звичайна не тільки в українській, але й у всякій мові, пор. нім. *ade* — з франц. *adieu*, польс. *kształt* — з нім. *Gestalt*, рос. мусьє, шлагбаум і т. п. Треба зазначити, що найбільше їх в мові народній (записувачі й дослідувачі — діалектологи можуть дати багато різнорідного матеріалу)¹, хоч не бракує перекручень і в мові інтелігенції.

Якщо говорити про деформацію чужих слів, треба розуміти цей процес у відношенні до їх первісної (чужої) пошти, — бо в відношенні до мови, що їх прийняла, цей процес зватиметься менш чи більш удаюю (фонетично-лексикальною) асиміляцією. Майже всі чужі слова, перейшовши до іншої мови, підпадають змінам деформаційного характеру.

В українській народній мові знаходимо перекручення в позичках з мови грецької (пор. гуц.: курилайси — *хуріє ἐλεῖσον*), латинської (пор. пок. лахабунда і вахабунда, польс. *wagabunda*, нім. *Vagabund*, лат. *vagari*), італійської, французької (пор. фурдига, хурдига — іт. *corte di guarda*, фр. *corps de garde*), румунської (гуц. царинка — *tara*, лат. *terra*), німецької (пор. некрут — *Rekrute* з лат.), малярської (пор. котюга — *kutya* = собака), турецької (пор. гуц. і пок.: бо(у)рдюг — *bardak* = джбан), татарської (пор. діял. ва(о)таман — *odaman* = старший над

пастухами), польської (пор. пок. і гуц.: здикутор, здикуційник — *egzekutor* з лат.), російської (пор. башка — з татар.), жидівської (пор. пок. і гуц. сабаш і шабаш — жид. *šabes*, гебр. *šabbath*), навіть з церк.-слов. мови бувають нар. перекручення, напр. незрозумілих слів молитви: „скрадавшогосі“ — страдавшого (зап. в м. Обертині 1930 р. на Пок. на відпусті св. ап. Петра і Павла), і т. п.¹

Цей процес (метат. та деформ.) йде іноді, хоч рідко, за гаслом економії часу, в інших випадках полегшує трудну вимову чужого слова. Теоретично допускальні тут дві можливості (два шляхи) переймання: 1) мова зв'язує чуже слово з чимсь у себе знаним (нова аналогія, нова асоціація); несвідомо, або й свідомо, творяться тут, здебільшого, вирази, забарвлені гумором-сміхом та глуом-сатирою; 2) мова перекручує чуже слово без сенсу, без виразного нового зрозуміння (хоч річ, названа цим перекрученням, завжди знана) так, як їй легше в даному випадку вимовити.

Приклади до 1):

А д у к а т, гадука, гайдукат — з асоц. до: дукат, гайда, гайдук (приставне *г*, як у діял. горати, горчик). Адукат — то такий пан, що помагав брехати (І. Франко: Нар. прик. 2).

Дирéктор, пок. і гуц. директір — з асоц. до: дерти, драти, здирати. Нибіжчик директор Сіковський добри вмів шкіру гарбувати (с. Хотим, на Пок.)

Здикúтор, пок. і гуц. здикуційник (здикуція) — з асоц. до: дикий, або куток. Ховайтисі, кумо, бо вже той здикуційник в силі (селі), як вас захопит в хаті, то всюда обшарит (= обшукає по всіх кутках К.) (с. Хотим, на Пок.).

Колóпні (пок. зам. коноплі. Гий, Андрію! я колопні сію... (пок.).

¹ Див. розд.: Слова чужі, в праці „Гуцульський говір...“ К. 1928; до бібл. народн. словотворення зарахувати б: „Примітивний словотвір“ Р. См.-Стоцького (про інтер'єкції), Варш. 1929; його ж про йменн. словотворення: *Abriß der ukrainischen Substantivbildung*. Wien 1915, та про прикм.: *Значення українських прикметників*. Варш. 1926.

¹ Прим. 1. Багато латинських, німецьких і ін. позичок перейняла українська мова через посередництво польської мови.

Прим. 2. Тут не порушуємо справи хронології позичок.

Коркоділь (стара метатеза), — зам. крокодил.

Ліворучія (нар. заг.) — зам. революція; асоц. до: ліва рука?

Любрика (пок. і гуц.) — зам. рубрика, — назва червоного, або синього (sic!) грубого олівця, синьої або червоної крейди, глини, що їх уживають у лісовому господарстві до значкування; пор. польс. rubryka, нім. Rubrik, з лат.: ruber, bra-, brum = червоний, а, е.

Медвідь, ведмідь (стара метатеза; невідомо, котре старше) — асоц. до: ме(і)д ість, від меду; болг. медвѣд(ь), серб. медвјед, чеськ. medvěd, рос. медвѣдъ, польс. niedźwiedź давніше: miedźwiedź (miedu-jed i jedzący) Брюкнер PSE 360.

Мученик (ученик, учень), глумливе.

Мучитель (учитель), глумливе.

Остромон (з Долинщ.) зам. астроном; асоц. до: остро, а творення аналог. до: окома(о)н.

Поверёсло (перевесло).

В назвах географічних міст, напр.: Русалём (скороч.) — Брусалим; асоц. до: русий, русальний; Питрибурх — зам. Петербург, від нім. Petersburg; асоц. до: Петро (а не нім. Peter).

В пок. і гуц. знаходимо вельми поширену деформацію: цінь, цім — зам. пол. dzień в привітанні: dzień dobry; тут всюди: цім (або: цінь) добрий; місцями: цим добрий (ніби: чи-м добрий); приказка: цім добрий — з ким добрий, а з вами лиха година (зап. в с. Хотим. на Пок.).

Приклади до 2):

Аблакат — адвокат (з Вол. і Гал.)

Блэйвас — з нім. bleiweiss (д. Кв.-Осн. Тв)

Капервас, Кукурвас — з нім. kuperwasser; пор. нар. пісню: (чим ти брови намастила?) Намастила кукурвасом, щоб моргали до вас часом.

Калантір — календар, пор. пол. нім. й ін., з латин. calendae, calendarium (зап. з Вороніжчини М. Дикарева 1905 р.).

Мандибурка (пок.) — „маг(г)дебурка“ = картопля (від м. Magdeburg).

Шельвах (пок., гуц., буков.) — з нім. Schildwache — вартовий; за аналогією до: штельмах, стельмах? (нім.).

Фёрша(о)л (вол., поліс.) — з нім. Feldscher, через рос. і польс. посередн.

Цилірик (поліс., пор. Кв.-Осн. Тв.; гал.: цирулик) — через польс.: cygulik, з латин.: cirurgus.

Перекручення й скорочення бачимо теж у групі ймень особових, напр.: Панас, Опанас, пок.: Танась — від: Ат(ф)анасій, а це з грецьк., пор. польс. Atanazy. Фрузя (гал.) — від Евфросинія (з грецьк.) і б. п.

В говорі покут. (і част. гуц.) знаходимо скорочення (випад -о-, -е-) в таких словах, як: борда́ (зам. борода), серда́ (зам. середа), черво́ (зам. череве) й ін.

Фрази скорочені й конгломерати. Тут іде процес у більшості за гаслом економії часу. Це вирази пошани, привіту, подяки, та бажально-похвальні звороти.

Приклади: Бода́й — Бог дай (заг.-укр.). Бодапрости (пок., гуц., под., надністр.) — Бог да (= хай) простить (роз.: гріхи ваші). Їмо́сть, егомо́сть (егомосьць; гал.) — з: її милость, ег(г)о милость, а це з польс. jej mość (miłość), jego mość (miłość) з XVI-XVII вв. Кури́лейси, кури́лайси (гуц.) — від грецьк. κύριε ελεείσον = Господи помилуй. Мага́йбі (вол., поліс.) — помагай Бог (Боже). Прості́бі (пок.) — прости Бог (Боже). Слава́йс(у) (гал., ще: авайсу) — Слава Ісусу (христ. привіт.). Спа́сибі (заг.-укр.) — Спаси Бог (Боже) і т. п.

Луцьке. Д-р Б. Кобилянський.

Складня української мови.

II. Речення просте.

1. Речення за їх змістом.

Як ми бачили в I частині Складні (що таке речення? ст. 126-144), до речення можна підходити з найрізніших сторін,

чому й окреслення його роблять не однако. Речення бувають найрізніших форм, найрізнішого змісту, що його часто дуже трудно вловити для наукової

аналізи. За основу аналізу речень беруть різні підстави: присутність чи відсутність підмета чи присудка, присутність чи відсутність пояснювальних членів, логічний зміст речень і т. ін. Але міцної підстави, щоб на основі її дослідити й погрупувати всі речення, наука ще не знає. Не знає, хоч питанням про поділ речень займалися вже стародавні греки, напр. софіст Протагор із Абдери. Займалася цим немало й логіка та риторика, але граматики має на цьому полі ще забагато праці.

Поки що, я тут спинюся на аналізі речень за їхнім змістом, головню з погляду складнево-психологічного, а пізніше подам інший їх поділ, — на основі членів речення.

Кожне речення має свій, до певної міри закінчений зміст, свою основну ціль; кожне речення говоримо з певною метою, вкладаючи в нього певну ціль. За головним змістом чи за їхньою метою можна поділити всі речення на три групи: речення оповідні, питальні й окличні. Речення від речення звичайно відділюємо в мові певною павзою, а на письмі — її виявником, цебто знаком розділовим, для чого, згідно зо змістом, маємо три головні реченеві знаки: крапка, питальник і окличник.

Кожне речення вимовляємо чи читаємо з відповідною інтонацією¹. Інтонацією звемо звукові відтінки, що робимо їх у мові на окремих словах чи на словосполученнях, або й на цілому реченні. В житті речень, як і взагалі в мові, інтонація має надзвичайно велике значення, бо вона ж приймає в кожнім реченні, і не тільки приймає — вона правдиве обличчя цього речення. Власне інтонація допомагає тому, що слухач відразу розуміє нашу мову, навіть наш найменший суб'єктивний настрій при мові. Інтонація буває найрізніша, але головні її типи збігаються з типами речень за їх змістом. Одне й те слово можна вимовити різно, але слухач легко й швидко розуміє нас: *Так. Так! Так? Та-а-к?* І не тільки слова, — так само й довші

речення можемо вимовляти з потрійною інтонацією, напр.: „Брат приїхав“, і кожного разу слухач легко зрозуміє, про що ходить: Брат приїхав. Брат приїхав! Брат приїхав? Або навіть: Брат приїхав... Брат приїхав?! і т. п.

Малим виявленням живої інтонації на письмі служать наші знаки розділові, головню.!? Кажу малим, бо вони зовсім недостатно передають зовнішній інтонаційний характер нашої мови. Не всі слова в реченні ми вимовляємо однаково, — деякі з них протягуємо, на деяких тон голосу підвищуємо, на деяких понижуємо; в певних частинах речення читаємо голосно, в інших тихо, і т. ін., — усе це в більшості на письмі не зазначене, бо традиційних знаків розділових у нас замало.

Інтонація — найголовніша зовнішня підстава поділу речень, але крім неї речення також мають свої інші ознаки, напр. чисто граматичні, — різні дієслівні способи: дійсний спосіб — для оповідного речення, наказовий спосіб — для речень окличних; питальні речення, крім цього, мають свої характеристичні частки, напр. *чи, хіба*.

За змістом та за інтонацією речення бувають оповідні, питальні й окличні. Це основні й найголовніші частини нашої мови, що існували вже в прамові. Кожна мова знає ці головні основи своєї мови; найдавніші пам'ятки класичних стародавніх мов — санскритської, давньоєврейської, грецької, латинської й ін. — свідчать про панування в їх мові цих трьох головних типів речень.

Крім інтонації, величезну роль при нашій мові грають жести та міміка. Жести — це рухи головою й рукою, часом руками, а то й цілим тулубом при говоренні; міміка — це рухи наших м'язів на обличчі; правда, міміку можна розуміти ширше й підводити під неї всі жести. Наша мова завжди глибоко й тісно зв'язана з жестами та мімікою, і власне вони, поруч з інтонацією, сильно доповнюють людську мову; без них мова була б суха та мертва. Жести та міміка передають усі наші найменші емоції та афекти, всі наші найменші духові зворушення. Страх, го-

¹ Про інтонацію розповів я докладно в I частині Складів на ст. 159-174.

ре, гнів, біль, радість, сміх, задоволення, втома і т. ін., — всі вони мають свою власну міміку на людським обличчі, а то й відповідні жести, які ми прекрасно розуміємо й без мови. Поскільки мова та інтонація — це мова слухова, постільки жести та міміка — це мова зорова, як і письмо, але мова універсально зорова, бо її добре розуміють усі, письменні й неписьменні.

Жести й міміка існують від початку людства й були вже ще до розвитку мови. Жести зовсім догідна зорова мова, що за наших часів панує не тільки серед глухонімих, але й серед деяких менше розвинених народів, напр. американських індіанців. Жести й міміка сильніші й більш розвинені в народів південних, як у народів північних, все спокійніших і менше рухливих. Жести сильно розвинені й виразніші в простого народу, який ними завжди доповнює свою мову; навпаки, в інтелігента жести спокійніші, зате в нього ясніша міміка.

Жести — надзвичайно суб'єктивні й індивідуальні: вони різні не тільки в окремих народів та племен, але й у окремих родин. Більше того, — в одній родині одні мають такі жести, інші такі. Але ми звичайно звикаємо до загальноприйнятих традиційних наших жестів і прекрасно їх розуміємо. Жести голови та рук не рідко не однакові в різних народів, зате міміка більше стала поміж усім людством.

Жести та міміка — це дзеркало мови не тільки мовної, але й мови внутрішньої, мови серця; ось чому проста людина або дитина висловлює ними свої почуття скоріше, як мовою слуховою. Навпаки, доросла людина, особливо інтелігентна, завжди вчиться не виявляти назовні жести та мімікою того, чого виявити не хоче (пор. вирази: „Стоїть, як стовп“, „Стоїть, як мумія“ і т. ін.). У жінок жести рухливіші, як у чоловіків.

Жести робимо не тільки руками, але й головою та цілим тулубом; пор. утерті вирази: Махнув рукою, Кивнув головою, Дригнув ногою, Хитнувся, Розкрив рота від здивування й т. ін. Бувають особи, що в них жести надзвичайно розви-

нені; більше розвинені вони й у акторів. Жестами, як мовою, послуговуються не тільки глухі, але й ми всі при потребі: коли „говоримо“ на далеку відаль, напр. через річку, коли не хочемо, щоб нас чув третій, при сильному галасі чи шумі й т. ін. Деяки жести бачимо й у скотини.

Міміка — гра м'язів на обличчі — буває надзвичайно різна й легко передає найменші духові зворушення, чому й супроводить усі види речень. При добрій і вправній міміці працюють усі м'язи на обличчі; м'язи лицеві, очей, рота й т. ін.; при гніві, напр., сильно роздуваються ніздрі, через що, напр., по-давньовврейському слово *ар* чи *аф* означає: ніс, ніздзя й гнів; напр. Вихід 4. 14: І загорівся гнів (*аф*, цебто ніздзя, ніс) Господній на Мойсея. Погляд наших очей завжди тісно зв'язаний з мовою, а навіть, особливо при настрівній, із окремими реченнями. При спокійному оповіданні про спокійні речі погляд очей лагідний і спокійний, при радості він більше ясний, при наказах — твердіє, при гніві стає огняним, при страху — непокоїться й т. ін. Міміка поєднується з жестами й усталюється на різні випадки; напр. при страху — сильна міміка на обличчі, рух усього тіла, напруження членів; при незадоволенні — сильні рухи всіх членів, тремтіння мускулів обличчя; навпаки, при задоволенні — спокій по всіх членах тіла, вони звичайно нерухомі.

Ось тому нам завжди легше говорити з людиною, дивлячись їй просто в очі, — ми бачимо всю її міміку, а це нам допомагає глибше розуміти слухача; ось тому розмова телефоном або вислухане через радіо не роблять на нас повного враження. Через це ж часом люди, розмовляючи, ховають обличчя своє, коли не хотять, щоб його бачив розмовник, цебто щоб глибше його зрозумів.

Але жести й міміка мають стільки проявів, скільки людей на світі, чому, скажемо, артисти завжди грають ту саму роль по-іншому, створюючи найрізніші типи. Але не дивлючись на цю різноманітність, ми завжди легко розуміємо мову жестів та міміки, бо звикаємо до неї від народження.

Як бачимо, інтонація, жести та міміка — це друга частина нашої мови, частина невідмінна й надзвичайно важлива, бо це власне вона створює в нашій мові десятки найрізніших видів та типів речень. На жаль тільки, мова жестів та міміки вивчена дуже мало¹, а українські жести зовсім недосліджені, хоч вони мають цікаві риси по окремих говорах-землях.

Речення оповідні, питальні та окличні — це головний склад людських речень взагалі від найдавнішого часу. Найдавніші пам'ятки класичних мов знають ці речення, як звичайні. Напр. у Кн. Числа 27.3-4 читаємо: „Наш батько помер на пустині, і він не був серед громади умовлених на Господа. Чому ж ім'я нашого батька буде відняте з-посеред його роду? Дайже нам володіння серед братів нашого батька!“ Так само передає це місце й текст грецький (III. вік до Хр.), і латинський (IV. вік по Хр.).

Найперші українські пам'ятки знають усі ці три роди речень, як звичайні. Напр. у Збірнику Святослава 1076 р. читаємо на л. 5-6: „Сыну мой и чадо, приклони ухо свое и послушай отця своего! Но от чего первое начну казати тя, сыну мой? Чьто ти первѣ явлю? Мятажь ли или злобы свѣта сего? Колико множество бысть чловѣкъ по земли, и вси бес памяти бышя“.

а. Речення оповідне.

Оповідне речення завжди про щось розповідає, розповідає спокійно, не підвищуючи свого тону, навпаки, — на кінець такого речення наш голос (інтонація) зовсім виразно понижується й тихне, переходячи в виразну паузу, що й зазначаємо крапкою. Цій спокійній інтонації відповідають такі самі спокійні жести, або вони й зовсім відсутні. Зате сильно розвинена міміка — вона виразно показує, про що розповідається чи про що буде розповідатися, і вона власне створює багато різних типів оповідного речення.

Оповідні речення існують із найдав-

нішого часу; в нашій мові це найчастіша форма речень, що панує в нашому буденному житті, панує й у літературі. Оповідне речення завжди спокійно розповідає про свою тему, розповідає без жодної емоціональної закраски, чому це речення звичайно й має найсильніше стабілізований словолад. Це та форма речення, що його визнає й знає й логіка, що звичайно не знає інших форм речення, питального та окличного.

Оповідне речення — основа людської мови, на якій виросла наша мова. Як показують найдавніші пам'ятки, будова оповідного речення дуже мало змінилася в порівнянні з будовою його тепер; крім цього, будова цього речення майже однакова по всіх індоєвропейських мовах.

Оповідне речення звичайно стверджує або заперечує (коли має при присудку *не*) якийсь факт, — і в цій його зміст, чому втерта назва його *оповідне* не зовсім відповідне.

Число слів в оповідному реченні найрізніше, залежно від того, хто й для чого говорить. Речення в живій нашій мові завжди короткі, — 1-5 слів, але речення в писаній мові, особливо в деяких письменників, часто дуже довгі, доходячи до 15-20 слів. Звичайно, що довше речення, то трудніше воно сприймається. Емоціонально збудоване речення, питальне чи окличне, звичайно коротше за оповідне, бо при емоції слова сильно заступаються інтонацією. Пор. відому розмову двох наших селян: „Здоров! — Здоров! А що? — Бичка. Де? — На базарі. За скільки? — За сім. Прощай! — З Богом“. Тут найкоротша будова речень, а все таки до найменших дрібниць зрозуміла слухачеві.

Українська мова дуже любить коротку будову речень, що навіть і в поезії надають їй величної простоти. Пор. у Шевч.

Садок вишневий коло хати.

Хрусті над вишнями гудуть.

Плугатарі з плугами йдуть.

Співають ідучи дівчата,

А матері вечерять ждуть.

Сім'я вечера коло хати.

Вечірня зіронька встает.

Дочка вечерять подає.

А мати хоче навчати,

Так соловейко не дає. 301.

Іван Огівенко.

¹ Див. про це цінніші праці: Ч. Дарвін: Про вислів почуття в людини й тварини, 1872. W. Wundt: *Völkerpsychologie* I. 2, 1900, розд. 2 і 3.

Назвукові букви українських прізвищ.

Відома річ, що прізвища даного народу зв'язані невіддільно з його мовою. Прізвища походять від назв місцевин, звідкіля прапредки чийсь прийшли, від їх занять, від особових імен, а головне від тілесних та духових прикмет і недостач і зв'язаних з цим прозвінок, що їх надає оточення з глузівною метою, або щоб відзначити одних людей від інших. Тому теж, як мало в даній мові слів, що починаються¹ від певних звуків, так теж буде й із прізвищами, де відбиваються теж сильно і впливи чужих мов.

Я розглянув прізвища учнів української гімназії в Перемишлі в числі 510 і зладив маленьку їх статистику, що її ось тут подаю.

Буква	А	починає	7	прізвищ, це зн.	1·37%
"	Б	"	38	" " "	7·45%
"	В	"	26	" " "	5·09%
"	Г	"	33	" " "	6·46%
"	Г	"	9	" " "	1·76%
"	Д ²	"	25	" " "	4·09%
"	Е	"	—	" " "	—
"	Є ³	"	5	" " "	0·98%
"	Ж	"	3	" " "	0·58%
"	З	"	19	" " "	3·64%
"	И, Й	"	—	" " "	—
"	І	"	3	" " "	0·58%
"	К	"	79	" " "	15·49%
"	Л	"	24	" " "	4·70%
"	М	"	36	" " "	7·05%
"	Н	"	7	" " "	1·37%
"	О	"	6	" " "	1·17%
"	П	"	43	" " "	8·43%
"	Р	"	11	" " "	2·15%
"	С	"	58	" " "	11·37%
"	Т	"	11	" " "	2·15%
"	У	"	1	" " "	0·19%
"	Ф	"	16	" " "	3·13%
"	Х	"	6	" " "	1·17%
"	Ц	"	5	" " "	0·98%
"	Ч	"	10	" " "	1·96%

¹ Інакше початкові букви, бо „назвук“ — це початок слів.

² В цьому від Дз починаються 2 прізвища — 0·39%, а саме: Дзюма й Дзяд.

³ Подаю ці прізвища, бо вони дуже рідкі: Єрофеєв, Єрошук, Єсип (усі 3 емігранти з України), Бвусяк (Лемко) і Бякала.

Буква	Ш	почин.	16	прізвищ, це зн.	3·13%
"	Щ	"	2	" " "	0·39%
"	Ю	"	1	" " "	0·19%
"	Я	"	8	" " "	1·56%

На основі цієї статистики можна зробити такі висновки:

Найбільше в нас прізвищ починається буквою К — 79 (15·49%), С — 58 (11·37%), П — 43 (8·43%), Б — 38 (7·45%), М — 36, Г — 33. Середню скількість (29·10) займають прізвища з початковими буквами: В — 26, Д — 25, Л — 24, З — 19, Ф — 16, Ш — 16, Р і Т — 11, Ч — 10.

Найменша скількість прізвищ припадає в нас на початкові букви: У, Ю — 1 (0·19%), Щ — 2 (0·39%), Ж і І — 3 (0·58%), Є й Ц — 5, Х й О — 6, А й Н — 7, Я — 8.

Подібне відношення назвукових букв бачимо теж і в словах української мови, однак з тим застереженням, що в нашій мові і в словниках дуже багато місця займають букви, що від них починаються похідні й складені слова, головне дієслова з приставками, як ось: у букві в: в-, ви-, від-; д: до-; з: з-, за-, зо-; н: на-, не-; о: о-, об-; п: перед-, під-, по- і складені: повід-, понад-, по-під-, пови-, пона- й ін.; р: роз-; с: с- і у: у (в).

Беру „Словарь“ Б. Грінченка¹ і там знаходжу ось таку скількість слів на поодинокі назвукові букви, при чому відсоток обраховую від 2120 усіх сторінок цього „Словаря“. Додаю теж завагу, що в „Словарі“ Грінченка вміщується на одній сторінці 23-36 слів.

А	займає	11	ст., а це дає	0·51%	усіх ст.
Б	"	108	" " "	5·00%	
В	"	140	" " "	6·06%	
Г	"	82	" " "	3·86%	
Г	"	8	" " "	0·37%	
Д	"	110	" " "	5·18%	
Е	"	2	" " "	0·09%	
Є	"	3	" " "	0·14%	

¹ Повний його наголовок: Словарь української мови. Упорядкував Борис Грінченко. Том I. У Києві 1907. Том II. 1908. Том III, 1909. Том IV. 1909.

Ж	займає 26 ст., а це дає	1'22%	усіх ст.
З	191 " " " "	9'00%	
И	3 " " " "	0'14%	
І і І	6 " " " "	0'28%	
Й	1 " " " "	0'04%	
К	134 " " " "	6'32%	
Л	58 " " " "	2'73%	
М	65 " " " "	3'03%	
Н	113 " " " "	5'33%	
О	84 " " " "	3'96%	
П	421 " " " "	19'85%	
Р	94 " " " "	4'43%	
С	155 " " " "	7'31%	
Т	62 " " " "	2'92%	
У	69 " " " "	3'25%	
Ф	7 " " " "	0'33%	
Х	39 " " " "	1'83%	
Ц	19 " " " "	0'89%	
Ч	38 " " " "	1'79%	
Ш	40 " " " "	1'88%	
Щ	8 " " " "	0'37%	
Ю	3 " " " "	0'14%	
Я	13 " " " "	0'61%	

З цього перегляду бачимо при порівнянні ось що:

а) більші різниці:

У прізвищах	У слов. Грінч.	Різниця
Г 6'46%	3'86%	+ 2'60
З 3'64%	9'00%	— 5'36
К 15'49%	6'32%	+ 9'17
М 7'05%	3'03%	+ 4'02
Н 1'37%	5'33%	— 3'96
П 8'43%	19'85%	— 11'42
С 11'37%	7'31%	+ 4'06

б) різниці середньої величини:

У прізвищах	У слов. Грінч.	Різниця
А 1'37%	0'51%	+ 0'87
Б 7'45%	5'00%	+ 2'45
В 5'09%	6'60%	— 1'51
Г 1'76%	0'37%	+ 1'39
Л 4'70%	2'73%	+ 1'97
О 1'17%	3'96%	— 2'79
Р 2'15%	4'43%	— 2'28
У 0'19%	3'25%	— 3'06
Ф 3'13%	0'33%	+ 2'80
Ш 3'13%	1'88%	+ 1'25

в) дуже малі різниці, що не доходять навіть до 1 цілого, бачимо при буквах: Д, Є, Ж, Т, Х, Я.

г) згідність процентів назвукових букв прізвищ і слів у Грінченка бачимо при цих буквах:

В прізвищах	У словах Грінченка
И, Й, І 0'58%	0'32%
Ц 0'98%	0'89%
Ч 1'96%	1'79%
Ш 0'39%	0'37%
Ю 0'19%	0'14%

А як виглядає відсоткове відношення назвукових букв українських слів на основі інших словників?

Мало в нас їх, тому беру під розгляд менш відомий словник Омеляна Поповича: „Руско-німецький Словар“, виданий у Чернівцях без означення року. На одній сторінці в цьому „Словарі“ маємо 62-72 слів, а всіх сторінок 319.

Слова з назв. буквою	Займають сторін	А це дає % усіх стор.
А	2	0'62%
Б	11	3'43%
В	33	10'31%
Г	9	2'81%
Г	1/2	0'15%
Д	12	3'75%
Е	—	—
Є	1/4	0'07%
Ж	3.5	1'09%
З	35	10'93%
И і Й	1	0'30%
І і І	1	0'30%
К	16	5'00%
Л	6.5	2'03%
М	10	3'12%
Н	19	5'93%
О	14	4'37%
П	62	19'37%
Р	18	5'62%
С	24	7'50%
Т	8.5	2'65%
У	7	2'18%
Ф	1.5	0'46%
Х	4.5	1'40%
Ц	2.5	0'78%
Ч	5	1'56%
Ш	5	1'56%
Щ	1.5	0'46%
Ю	0.25	0'07%
Я	1.5	0'46%

Якщо порівняємо відсоткові відношення слів у Грінченка й Поповича, то зауважимо, що здебільш відсотки ті самі, а різниці дуже малі, сягають нижче 1%. Середньо великі різниці бачимо тільки

при буквах Б, Г, Д, З, К, Р, У, але вони виносять найвище — 1·57 (при Б). Більша різниця є тільки при букві В, а саме + 3·71% на користь О. Поповича. Але так виходить тільки назовні. Направду проценти в Словнику Поповича повинні бути інші, бо в нього на одній сторінці майже вдвічі більше слів, ніж у Грінченка. Це вчасті видно в нього в незначному підвищенні процентів при буквах А, З, И-Й, І-І, М, Н, О, Р, С і Ф. Про більше підвищення при букві В згадав я вже вище.

Щоб порівняння вийшло докладніше, розглядаю ще свій Українсько-польський Словник (Львів, 1931); у ньому на одній сторінці вміщується 35-50, а пересічно 40 слів, а всіх сторін у ньому, як відкинути вступ, є 488. Бачимо там ось це відношення поодиноких назвукових слів:

Займає сторінок А це дає % до заг. ст.

А	5	1·02%
Б	38	7·78%
В	58	11·88%
Г	16	3·27%
Ґ	1	0·02%
Д	29	5·94%
Е-Є	1·5	0·30%
Ж	7	1·43%
З	45	9·22%
Й	0·125	0·02%
І-І	2·5	0·51%
К	23	4·71%
Л	11	2·25%
М	19	3·89%
Н	26·5	5·43%
О	20	4·09%
П	80	16·39%
Р	14	2·86%
С	36	7·37%
Т	14	2·86%
У	7	1·43%
Ф	1	0·20%
Х	8	1·63%
Ц	3·5	0·71%
Ч	9	1·84%
Ш	6	1·22%
Щ	2·5	0·51%
Ю	0·5	0·102%
Я	3	0·61%

Як порівняємо тепер статистичні цифри назвукових слів останнього словника (Гридака-Кисілевського) з Словарем

Грінченка й прізвищами перемиських учнів, то одержимо ось ці висліди:

Різниця в порівнянні з Словарем Грінченка (I) і в порівнянні з кількістю прізвищ (II).

А	+ 0·52(I)	— 0·35(II)
Б	+ 2·78	+ 0·33
В	+ 5·28	+ 6·79
Г	— 0·59	— 3·19
Ґ	— 0·17	— 1·56
Д	+ 0·76	+ 1·04
Е-Є	+ 0·07	— 0·68
Ж	+ 1·21	+ 0·85
З	+ 0·22	+ 5·58
Й	— 0·02	+ 0·02
І-І	+ 0·23	— 0·07
К	— 1·61	— 10·78
Л	— 0·48	— 2·45
М	+ 0·86	— 3·16
Н	+ 0·10	+ 4·06
О	+ 0·13	+ 2·92
П	— 3·46	+ 7·96
Р	— 1·57	+ 0·71
С	+ 0·06	— 4·00
Т	— 0·06	+ 0·71
У	— 1·82	+ 1·24
Ф	— 0·13	— 2·93
Х	— 0·20	+ 0·46
Ц	— 0·18	— 0·27
Ч	+ 0·05	— 0·12
Ш	— 0·66	— 1·91
Щ	+ 0·14	+ 0·12
Ю	— 0·38	— 0·88
Я	—	— 0·95

З цього порівняння бачимо, що здебільш переважає згідність у процентах, що відхили дуже незначні, а бачимо їх при буквах В, Г, З, М (прізви. 7·05, а слів 3·89%), Н (прізви. 1·37%, а слів у Словнику Гриц.-Кис. 5·43%), П (прізви. 8·43%, слів 16·39%, С (прізви. 11·37%, слів 7·37%), Ф (прізви. 3·13%, слів 0·20%), а найбільша різниця при букві К (прізви. 15·49%, слів 4·71%). Ці різниці приводять нас до висновків, що в наших прізвищах до ить сильно виступає теж чужинний елемент, цебто чужі слова, як це видно при буквах Г¹ і Ф², частинно

¹ Наприклад: Гавляк, Гонтарський, Голівський, Грех, Гробельський, Глют і ін.

² Подаю деякі прізвища учнів перемиської гімназії на Ф: Фаріон, Фірко, Фурт, Фастнахт, Фуртак, Футорський, Форись, а інші утворені від імені Федір: Федак, Федевич, Федун.

теж при К і Ш, а подекуди теж архавізмами й місцеві слова, говіркові. Не легко це точно довести, бо до цього треба ширших дослідів, треба користуватися більшою кількістю матеріалів, вкінці треба теж мати для порівняння й висновків інші праці з ділянки нашої родової ономастики, що її в нас досі дуже мало досліджувано.

Наприкінці подаю прізвища перемиських учнів на 3 перші початкові букви, а саме 1) А: Александер, Андрусівко, Анін, Антонишин, Антонів, Антоняк, Ардан; 2) Б: Бабяк, Багриновський, Бадан, Байдала, Бардин, Барняк, Бачин-

ський, Баюс, Безносюк, Беницький, Бережний, Бенько, Бий, Бобак, Бобер, Бобирів, Богач, Бойко, Бойсан, Борило, Борущак, Брановський, Брусак, Бук, Бульчак, Бурдю, Будяк, Бучинський, Буштетт; 3) В: Вальчик, Варко, Василькевич, Васюта, Великий, Величко, Винницький, Війтів, Вовк, Войтович (усіх 5), Волинець, Врублевський, Вуйчик, Вшолек.

Не всі наведені тут прізвища типові перемиські, бо до гімназії в Перемишлі ходять учні з різних околиць, головню гірських і західних, а вчать теж діти емігрантів із України.

Перемишль.

Євген Грицак.

Теж авторитет.

... всі мови знав,
Крім своєї, крім своєї!
В. Самійленко.

Картали якось журналіста:
„Талант — а ремство звідусіль,
Що мова вельми в вас нечиста
І препоганий завжди стиль.

„Ви, кажуть, знаєте три мови,
Знання ж своєї вам дасть-біг,
Хоч маєте зразки чудові
Й навчитись можете з тих книг.

„Є ще й часопис „Рідна Мова“:
Із нього вчать залюбки.
Та, вже коли прийшлося до слова,
Згадаєм теж і словники.

„Для всіх творців літературна
В нас мова є лише одна:
Коли людина ви культурна,
То і для вас — закон вона!

„Творіть же так, як інші творять, —
Чому марнуєте свій хист?...“
На це упертий журналіст:
— У нас в селі так не говорять!...“

Спокушати — соблазнять.

Значення того чи того слова часто має надзвичайно цікаву долю; напр., нерідко бував, що слово з бігом віків губить своє старе значення, але зберігає свою колишню форму, набувши їй нового значення. А то бував так, що слово, навпаки, губить свою стародавню форму, а колишнє значення надає новій формі. Оце власне й трапилося в історії розвитку слів, поставлених у заголовкові цієї статті.

До нашого духового життя десь із християнством увійшло й грецьке *πειράζειν*, що старослов'янська мова переклала зовсім добре словом *искъшати*, *искушати*, теперішнє — ніби „спокушати“.

Але що значило стародавнє „искъшати“? Визначало це слово те, що ясно вказує його корінь: кусати, цебто „пробувати через укус“; пор. німецьке *versuchen*. Слово *искъшаний* — це випробуваний, досвідчений, хто пережив практичний досвід. А *искъшініє* — це випробування, проба, виставлення людини на пробу, на спробу, на досвід. Оце докладне значення грецьких: *πειράζω* — випробовую (старе: *искушаю*), *πειράζομαι* — випробування (старе: *искушение*) і т. ін.

Слів термінологічних та слів духового значення в Новому Заповіті ніколи докладно не зрозумієте, коли не довідаєтесь, що це слово визначає в Старому

Заповіті, цебто в мові старовірської. Отож, ходімо до цієї мови. Греки значення своїх вищеподаних слів взяли докладно з мови старовірської, а саме: *евр. nasa* = випробовувати, *menasseh* — випробовуючий, *massah* (нововірське: *nissajon*) — випробування, проба, цебто те, що наша старослов'янська Біблія передала: *искушати*, *искушающий*, *искушеніє*.

Старовірська мова дає змогу дослідити й дорогу повстання цього значення, бо слово це — загально семітське, відоме, крім старовірського, ще й по мовах: арамейській, етіопській і ін. Корінь *ns'* визначає носити, підіймати, через піднесення пізнавати вагу, цебто — випробовувати.

Старослов'янські „искушати“, „искушеніє“ прибрали в нас форму „спокуюшати, спокуса“, але ці слова давно вже загубили в нас своє стародавнє значення. Зате по народніх говорах часом ще подибуємо це стародавнє значення, напр. у Галичині „покушайте“ визначає „попробуйте, спробуйте“.

Погляньмо тепер, що подають про слово „искушати“ стародавні джерела. „Матеріали для словаря древнерусского языка“ І. Срезневського 1893 р. т. І пояснює: *искусимый* — опытный, *искусити* — испытать, *искусъ* — испытаніє, *искушеніє* — испытаніє, *испытъ*, *искусъ*, *опытъ* і т. д. В Слові о полку Ігоревім читаємо: *Искусити* (= спробувати) *Дону великого*.

Крехівський Апостол 1560-х років перекладає: *церк. „да искушаются“* — нехай будуть досвітчені 509, „искушаветь“ — каждый нехай справы свои досветчает 422, „искушайте“ — всіх речей досветчайте 499, „искушеніє“ досветчення мого не откинули 416 і т. ін., отже: „искушати“ — досвідчувати, цебто: випробовувати, „искушеніє“ — досвідчення, цебто проба.

Цікаве й цінне вияснення цього слова подає Лексикон 1629 р. Памви Беринди: „искушаю — досвідчаю, пробую, або кушу, покушаю; *искушеніє* — досвідчення, покушення, покуса, проба“.

Нарешті церковно-польський Суп-

расльський Словник 1722 р. дає: „искушаю“ — *doświadczam, kuszę*; „искушеніє“ — *doświadczenie, pokusa*.

Додам до цього, що Dr. E. Preuschen у своїм грецько-німецьким словнику 1910 р. до Нового Заповіту перекладає грецьке *πειράζειν* так: *versuchen, auf Probe stellen*.

Знаючи тепер стародавнє значення слів „искушати, искушеніє“ (спокуюшати — спокуса), легко нам зрозуміти, що то є, що Бог віддав Йова (Ійова) „въ искушеніє“, — не на „спокую“ Він його віддав (бо Бог нікого не спокуює), а на пробу, спробу, випробування. Ми щоденно молимося: „І не введи нас во искушеніє“ (*εις πειρασμόν*) — це в жоднім разі не: „і не введи нас у спокусу“ (бо й без нашої молитви Бог нас у спокусу не вводитиме), але: „і не введи нас на випробування“ (як, скажемо, було з Ійовом).

До речі мова, — це місце в стародавніх українських Євангеліях аж до кінця XVI-го віку читалося так: „и не введи насъ въ напастъ“, — так читаємо вже в Київ. Остромировій Євангелії 1056-го року, так читаємо й у волинській Вербській Євангелії 1560-го року. А то ще старі Євангелії давали: „И не введи насъ въ искусъ“. Як бачимо, в старовину перекладали це місце відповідніше від сучасного.

Ось іще дуже яскравий та пророчистий приклад, це принесення Авраамом сина свого Ісака на жертву Богові. Так Бог наказав був Авраамові; що це? Випробування чи спокуса? Спокушати Бог не може, — Він тільки „випробовує“. Про це читаємо в Книзі Буття 22. 1: „І сталося після цих випадків, що Бог випробував (nissah) Авраама“. Отже в оригіналі маємо *nissah*, випробував, *ἐπειράζειν, tentavit, йскшашіє*, нім. *versuchte*, польське *doświadczal*. Як бачимо, це яскравий приклад, що старе „искушати“ — це „випробовувати“.

Ось іще пророчистий приклад, Єв. Івана 6. 5, 6: Ісус питає Пилипа: „Де ми купимо хліба, щоб вони пожились?“ Він же це говорив, його випробовуючи (*πειράζων, йскшаша*), бо знав Сам, що Він має робити“. Христос не міг

„спокушати“, і це місце перекладають: рос. испытывая, П. Куліш, Морачевський, Яр. Левицький: вивідуючи й т. ін. Це яскравий приклад, що старослов'янське *искъшати* — це випробовувати.

Зрештою, в св. Письмі багато місць, де слово *искъшати* ніяк не можна перекладати через „спокушати“ бо це було б зовсім нелогічне. Напр.: 1 Ів. 4. 1: *Искушайте духи, аще от Бога суть.* 1 Кор. 11.28: *Да искушаеъ же челоуѣкъ себе.* 2 Кор. 13. 5: *Себе искушайте, аще есте в вѣрѣ, себе искушайте.* Гал. 6. 4: *Дѣло же свое да искушаеъ кійждо.* 1 Сол. 2. 4: *Богу, искушающе-му сердца наша.* І т. д., — таких прикладів можна подати десятками, тут „искушати“ — випробовувати.

Старий Заповіт переповнений дуже яскравими прикладами, що ст. сл. *искъшати* ніяк не можна перекладати через „спокушати“, — такий переклад був би просто єресью. Давньоевр. *passot* (Второзак. 7. 19) — це випробування, проба, рос. испытание. Напр. у Второзак. 8. 2 Мойсей говорить Ізраїлеві: „І будеш ти пам'ятати всю ту дорогу, що Господь, Бог твій, вів тебе нею по пустині ось уже сорок літ, щоб випробувати тебе“ (*le passotecha, êkπeιpάσῃ, да искъситъ*). Чи хто відважиться перекласти тут так, що Бог спокушав (цебто тягнув на гріх) Ізраїля?

В історії розвитку нашого слова трапилося, що воно зберегло свою стару форму, трохи, правда, змінену: спокушати, спокушення, спокуса і т. ін., але зовсім змінило своє значення.

Новий Заповіт приніс нам ще одне цікаве слово: *σκανδαλίζειν* — тягнути до морального упадку, вводити в гріх, соблазнати, соблазнять; *σκανδαλον* — особа або річ, що тягне на моральний упадок, польське *zgorszenie*, старослов'янське *сѡблазнъ*. Розуміння досить тонке, що в буденному житті часто збігалося з значенням „искушати, искушение“. Старослов'янські „соблазнати, соблазнъ“ до нашої літературної мови зовсім не ввійшли, — форма ця загинула в нас; загинула, хоч П. Куліш пробував запро-

вадити викувані штучні слова: *блазни-ти, поблазнъ*.

Новотвори Куліша не защепилися тому, що в нас дуже поширені слова: *блазень, блазнюк, блазенство, блазенський, блазенья, блазнувати, блазнитися* — *вдавати блазня, блазнюка і т. ін.* Через це в нас „блазнити“ розуміють, як робити когось *блазнем*, а „поблазнъ“ — це *блазенство, глупота*.

„Історичний Словник української мови“ за редакцією проф. Є. Тимченка на ст. 97-98 із старих джерел подає: *Блазенство, блазнунання — дурість, блазень — дурник, блазнитель — дурисвіт, блазнити — одурювати, блазнувати — дурня клеїти і т. ін.*

Словники української мови не перекладають старих: „соблазнять, соблазнъ“ через „блазнити, зблазнити, поблазнъ“, а коли їх подають, то цитують тільки Кулішів переклад Нового Заповіту.

Отож, слова „блазнити, поблазнъ“ в нашій мові все зв'язуються з „блазень“ і замінюють старих „соблазнять, соблазнъ“ ніяк не можуть.

Лексикон 1629 р. П. Беринди подає: „*сѡблазнъ*“ — по(з)горшенъе, злый приклад; „*сѡблазняю*“ — по(з)горшаю. Супрасльський Словник 1722 р.: „*Сѡблѧзнь*“ — *zgorszenie*, „*сѡблазняю*“ — *zgorszam*.

Трудно встановити, що визначало „соблазнять“ в Старому Заповіті, а то тому, що нема тут ясних відповідних прикладів. Др. Е. Preuschen у своєму Грецько-Німецькому Словнику до Нового Заповіту 1910 р. на гр. *σκανδαλίζειν* дає євр. *kašal*, а на *σκανδαλον* — *mokeš* або *mich'sol*. Слово *kašal* визначає спотикатися, *mich'sol* — спотикання або те, за що можна спіткнутися, а *mokeš* — пастка. Отже початкове значення нашого слова буде визначати: спотикатися, доводити до спотикання, саме спотикання, цебто наше старе соблазнять, соблазнъ, теперішнє спокушати, спокуса. Напр. Малахія 2. 8: „Ви зробили, що багато спіткнулися (*hich'saltem*) в Законі“, рос. соблазнили. Слово „соблазнъ“ сім раз ужите в Псалтирі й визначає: 1) *mokeš* — пастка 69. 23, 106. 36, 140. 6, 141. 9. 2) *mich'sol* — спотикання 119. 165, і 3)

49. 14 і 50. 20 в євр. тексті дається інше читання. Отже „соблазнъ“ в Псалтиру — пастка, спотикання.

Навпаки, в Новому Заповіті слово „соблазнити“, „соблазнъ“ вживається вже часто й визначає досить ясно, — спокушати, спокуса в їх сучасному значенні.

Але значення стародавніх „соблазнити, соблазнъ“ позосталося в нашій мові, тільки прибрало собі зовсім іншу форму: „спокушати, спокуса“. Трапилося це може тому, що віддавна значення слів „искушати — соблазнять, искушение — соблазн“ були дуже близькі до себе. Напр. Матв. 4. 1: „Тогда Иисусъ возведенъ бысть Духомъ въ пустыню искуситися от діавола“; тут дослівно — „щоб бути випробованим“¹, але дальша думка дияволова була — може й „соблазнити“ Ісуса¹. Ось певне через це в теперішній час соблазнять — це спокушати, а соблазнъ — це спокуса.

Усі наші словники старі слова „искушати, искушение, соблазнять, соблазнъ“ перекладають однаково: спокушати, спокуса, а це свідчить, що слова злилися в нашій розумінні. Цікаві дані на ці слова подає нам академічний Російсько-український словник, т. II, ст. 196, а саме, слово „искушение“ перекладає: випробовування, спитування, вивірнення, виставлення на спробу, а „соблазнъ“: спокуса, покуса, помана. Про якісь „блазнити, поблазнъ“ і згадки нема! Гарний приклад із приказок Номиса: Чорт не спить, а людей зводить.

Через те, що значення слів „спокушати — соблазнять“ сильно злилося, я в своїм перекладі Євангелії 1937 р. обидва значенні передав одним „споку-

шати“. Але Ревізійна Комісія, що контролює мій переклад, завважила мені, що з богословського погляду ліпше розрізняти грецькі *πειράζειν* искушати та *σκανδαλίζειν* соблазнять. По довгому роздумуванні я й постановив уживати в своїх перекладах надалі для „искушати“ — випробовувати, для „соблазнять“ — спокушати, а основою на це послужило мені те, що я вище розповів.

Переглядаючи різні переклади, я переконався, що всі вони сильно плутаються в цих словах і не перекладають їх докладно. Старе „искушати, искушение“ перекладають недокладно через „спокушати, спокуса“, бо в нас ці слова тепер відповідають старому „соблазнять, соблазнъ“. Тільки в перекладі Мойсеевого П'ятикнижжя о. Яр. Левицького знайшов я, що він часом зам. спокушати вживає „випробовувати“, але в його перекладі Нового Заповіту цього зовсім нема.

Для мене дуже цікаво, як перекладають слово „соблазнять, соблазнъ“. На жаль, одности в перекладі цього слова в нас нема, — перекладають, як собі хочуть. Ось приклади. Переклад т. зв. Синодальний (Морачевського): вводити в гріх Мт. 5. 29, 30, спокушувати, блазнити, спокуса. У Новому Заповіті 1921 р. о. Яр. Левицького: соблазнять, соблазнъ, спокуса (Мт. 16. 23). В новому перекладі о. М. Кравчука 1937 р. повне поплутання: соблазнять, гіршити, згіршити, спокушати, спокуса, згіршення.

Зо всього вищеподаного роблю такі висновки:

1. Старослов'янські „искушати“, „искушение“ з бігом часу загубили в нас своє старе значення (випробовувати, випробовування) й злилося значеннєво зо словами „соблазнять, соблазнъ“.

2. Сучасні українські слова „спокушати, спокуса“ — це значеннєво старі „соблазнять, соблазнъ“, а не старі „искушати, искушение“.

3. Перекладаючи св. Письмо, треба перекладати: *πειράζειν* искушати — випробовувати, *πειρασμόν* искушение — випробовування, проба, *σκανδαλίζειν* соблазнять — спокушати, *σκανδαλον* соблазнъ — спокуса.

¹ Що диявол справді „випробовував“ Христа, а не „спокушав“, так розуміє й проф Вл. Щепанський у своїй цінній праці 1917 р.: *Cztery Ewangelie*; на ст. 18 він пише: „Диявол приступив до Ісуса, бо хотів перекозатися, чи Він справді Сын Божий, як то заповідав голос із неба при хрищенні Христа“ (це саме пояснення подає дослівно й о. М. Кравчук на ст. 30; взагалі о. Кравчук часом бере пояснення з праці о. В. Щепанського, про що варто було б згадати в передмові).

4. Всі наші перекладчики сильно поплутали ці важливі слова.

5. Кулішеві слова „блазнити, поблазнъ“ зовсім невідповідні, бо сильно насову-

ють їм широко знаного значення від слів блазень, блазенство й т. ін.

Іван Огієнко.

Чотири поеми Лесі Українки.

ІV. Віла-посестра¹.

Гей, на Бóга², щó за дівне диво?
Не знайшов юна́к³ з ким побратáтись,
не знайшов між хлопців побратима,
не знайшов межі дівчат посéстри,
а надибав вілу⁴ білу в горах,
вілу білу з поглядом урочím,
обмінювався з нею пірначáми⁵,
цілував її в обличчя біле,
стиснув руку і назвав: „посестро!“
а вона його: „мій побратиме!“⁶
та й помчалися вкупі геть у гори.

Їдуть поруч по горі зеленій,
і говорить побратим посестрі:
„Віло біла, любая посестро,
чи ти бачиш, як чорніє долом?
Чи то галич налетіла чорна,
чи то гору турки обступили?“
„Побратиме, то не чорна галич,
тільки турки гору облягають,
облягають, хмарою поймають,
хутко⁷ нас вони обступлять колом“.
„Віло біла, любая посестро,
утікай, поки здорова. звідси!
В тебе кінь крилатий, чарівницький, —
як майне, то не збіжать і турки
на своїх арабських винохóдцях“⁸.
„Бійся Бога, милий побратиме!
Що за слово ти оце промовив?
Чи на те ж браталась я з тобою,
аби⁹ мала так ганебно зрадити?“

¹ Поема ця, що вирізняється красою своєї мови, писана хоревом.

² На Бога — це полонізм, тепер поширений у галицькій мові: присягаю на Бога; звичайно кажемо: клянусь Богом.

³ Юна́к, а не говірконе молодець.

⁴ Віла, за сербським віруванням, надприродна особа, добрий дух, чарівниця, відьма.

⁵ Пірнач — булава, полковнича озвака.

⁶ Обряд побратимства сильно поширений у Сербії й тепер; колись він був поширений і в Україні.

⁷ Хутко — скоро, незабаром.

⁸ Винохóдець — скорий кінь, однокід.

⁹ Аби — тепер не вживається, уживаємо щоб (але не щоби).

Коли хочеш, утікаймо вкупі,
дужий кінь мій нас обох врятує“.

Згорда мовив побратим на тее:

„Неподоба лицарю втікати!“

Вже ж на те не обізвалась віла,
лиш коневі крила буйні в'яже,
щоб не здумав сам майнути вгору,
потім в'яже поводи до купи,
аби коні в розтіч не розбіглись:
„Се ж я наші долі поєднала“.

Побратим іще її вмовляє:

„Віло біла, любая посестро,
хоч у тебе розум чарівницький,
але в тебе все ж дівоче серце, —
як обступлять вороги тісненько,
то коли б ти, сестро, не злякалась“.

Не сказала віла біла й слова,
тільки погляд кинула урочий,
наче той пірнач блискучий, гострий.
Ще хотів юнак їй щось промовить,
та навколо турки обступили,
заячали¹⁰, наче хижі круки,
зайняли посéстру й побратима,
Хочуть їм назад в'язати руки,
та в ясір¹¹ забрати молоденьких.
Але ті, немов орли завзяті,
не даються ворогам в неволю,
хоч і знають, що не вборонитись¹²,
не хотять зганьбити ясну зброю.

Скарай, Боже, злого яничара!
перебив коню на крилах пута.
Вілин кінь почув, що крила вільні, —
як шарпнеться, як майне угóру¹³,
перервав і поводи шовкові
та й злетів із вілою під хмару.

Тут заляв юнак свою посестру:
„Скарай, Боже, тебе, віло біла,
що зламала ти братерське слово!
Щоб і той не мав до віку щастя,
хто коли збратається з тобою!“
Кинув геть юнак пірнач золотистий

¹⁰ Яніти — кричати чужою мовою.

¹¹ В ясір — в полон.

¹² Місцевий вираз, треба: оборонитись.

¹³ Угóру, а не угору.

і зломив надвое гостру шаблю:
„Гинь ти, зброе, коли гине щирість!..

Бачить віла згубу побратима,
в діл спадає, наче стрілка з лука,
та, на лихо, не на гору впала,
а в долину, на зелену сосну,
зачепилась там завовм білим,
наче хмарка, що сплила з верхів'я.
Добува блискучу шаблю віла,
обтинає білу ю намітку,
наче сárна кидається вгору,
до свого юнака-побратима.

Добіга до полонини віла...
Лéле¹⁴, Боже! там нема ні духа,
тільки чорна вся трава від крові!..
Гляне віла: кручі та узгір'я;
та кудою ж турки подалися?
Де вони поділи побратима?
Чи живий він, чи пішов до Бога?

Заридала, загукала віла:
„Гей ти, коню, ти марó крилата!
Де ти там під хмарами ганяєш?
Через тебе побратим загинув,
поможи ж мені знайти хоч трупа!“

Кличе віла і гукає, й свище, —
по долинах люди кажуть: „Буря!“
Кличе віла, а сама блукає
по узгір'ях¹⁵, загляда в безодні,
все шукає свого¹⁸ побратима.
Потьмарівся віщий розум з туги,
і померк урочий погляд з горя, —
не пізнати, що то віла біла.
Так не день, не два вона блукала,
викликала огиря¹⁶ з під хмари.
Аж нарешті кінь почув той пóсвист,
Прилетів з просторів невідóмих,
впав додолу, мов гаряча куля.

Закипіло серце вілі білій:¹⁷ —
„Ой ти, коню, ти, проклята зрадо!
Хоч би я могла тебе убити,
все б мені на серці легше стало!..“

Обізвався віщий кінь до віли:
„Не клени, кохана господине.
Якби я тебе не виніс в небо,

ви б дістались у полон обов.
Не на те ж ти вілою вдалася,
щоб тебе в'язали людські руки!“

Мовчки віла огиря сідала,
а на серці мов гадюка в'ється.
Віщий кінь словами промовляє,
потішав господиню любов:
„Не журися, люба господине,
не журися, в тугу не вдавайся.
Ми знайдемо тво́го¹⁸ побратима.
Як живий він, ти його врятуєш,
а як мертвий — чесно поховаєш,
та й не буде межи вами зради“.

Мовчки віла на коня сідає
і пуска вуздечку геть на вітер.
Кинувсь огир, наче віща птиця,
де гора орлом перелітає,
кида в кручу погляд соколинний,
по долинах¹⁵ ластівкою в'ється,
по-над містом проліта совою,
темну ніч пройма огненним зором.
Так літали три дні і три ночі
та й спинились у Стамбулі місті.
Перебралась віла за туркеню,
в просту одіж, мов яка селянка,
ходить скрізь по вулицях, майданах,¹⁵
де стоять невільники на продаж, —
є багато всякого юнацтва,³
та немає побратима віли...

У султана білії палати,
а під ними чорніі темниці,
там сидять в неволі бідні бранці,
світа-сонця не видають в очі.
Тільки ніч покрие всі дороги,
віла йде попід темничні мури.
напускає туману на варту,
насилає сон твердий на неї,
приникає вухом скрізь до мурів,
наслукує, чи не чути гуку.
Віщий слух у вілі-чарівниці,
та мовчить темниця, як могила.
Аж на третю ніч почула віла,
як хтось тяжко застогнав за муром:
„Скарай, Боже, тую вілу білу!“

(Докінчення буде).

Леся Українка.

¹⁴ Лéле — о горе, біда!

¹⁵ А не: по узгір'ям

¹⁶ Огир чи огер — жеребець.

¹⁷ Так ліпше; рідше — у вілі білої.

¹⁸ Місцевий наголос тво́го, свого а треба: твобó, снóго.

Поширюйте „Рідну Мову“ серед своїх знайомих.

Мова нашої преси.

Рід чужих слів.

Українська мова ніколи не рахується з тим, якого роду чуже слово в матерній мові, але, переймаючи, надає йому свого роду. Так, усі чужі слова, що закінчуються в нашій мові на тверду приголосну, мусять бути в нас тільки чоловічого роду, здебільшого того роду, що й усі свої такі слова. Ось тому слово *одіюм* в нашій мові тільки чоловічого роду: увесь одіюм, а не ніякого: усе одіюм. „Діло“ ч. 207 ц. р. пише: „Приймала на себе ціле одіюм“, а треба: цілий одіюм, чи по-нашому: увесь одіюм.

Багато наших часописів писали за польською пресою: „спільна демарш“, а треба: „спільний демарш“. Слово *демарш* кінчиться на тверду голосну, а тому, за законами нашої мови, мусить бути тільки чоловічого роду, зовсім не рахуючись із тим, якого роду це слово в своїй матерній мові. Ми ж маємо свою, українську систему чужих слів!

Навпаки, польська мова завжди оглядається на рід чужого слова в його матерній мові, а тому пише: *cafe odium*, *wspólna demarshe*.

Нерозгаданий сфінкс, а не: нерозгадана сфінкс.

Відбиткою з „Напередодні“ вийшла праця Д-ра О. Гриця про письменницю Марку Вовчок: „Нерозгадана сфінкс“. Слово „сфінкс“ у нас тільки чоловічого роду, і тільки того ж роду мусить бути спарований з ним прикметник. Завжди кажемо: Моя знайома — добрий (а не: добра) доктор, Вона заслужений магістер, Вона була б добрий міністер, Вона — мій (а не: моя) щит і т. п.

Любов до батьківщини, а не: любов батьківщини.

В ч. 208-му „Діла“ за ц. р. читаємо у вступній статті: „Любов рідного краю“, „Любов батьківщини“. Це чистий полонізм: *miłość ojczyzny*. По-українському тільки: любов до кого-чого: Любов до батьківщини, Любов до рідного краю, Любов до ближнього і т. ін. Встаровину

було: „Любовь къ брату“, пор. Лист до ефесян 1. 15: Любовь *ко* всімъ святымъ, 1 Петр. 48: Другъ *ко* другу любовь имѣйте. 2 Кор. 2. 8: Утвердите къ нему любовь, і т. ін. А старе наше къ *ко* перейшло в нас на *до*. Пор. у Новому Заповіті П. Куліша ці самі місця: Любов *до* всіхъ святихъ, Майте один *до* одного щирю любов, Утвердіть любов *до* нього і т. ін.

Польська форма: *miłość ojczyzny* склалася за зразками стародавніх мов, а в нас ця форма й нелогічна, бо „Любов брата“ — це „братова любов“, а не „Любов до брата“. В нашій мові сама логіка вимагає ставити *до* по слові *любов*. Батьківщина не любить, — її треба любити!

Народження нової мовної форми.

На наших очах відбулася прецікава мовна подія. Всі наші часописи перше писали: Події *на* Карпатській Україні, Стан *на* Карпатській Україні і т. ін., — все: *на* К. У. Але з 8-го жовтня, коли Карпатська Україна стала незалежною федеративною Державою, всі наші часописи, ніби змовилися, однозгідно стали писати: Що діється в Карпатській Україні („Діло“ ч. 234), Диверсія в Карпатській Україні („Нов. Час“ ч. 233), Акція Мадярщини в Карпатській Україні (там же) і т. ін.

Отже, — на наших очах народилася нова правильна мовна форма: в Карпатській Україні, а не: *на* Карпатській Україні. Так само завжди пишемо по-державницькому: в Україні, а не: *на* Україні.

Не вживайте слова „пару“ замість „кілька“.

„Українські Вісті“ в ч. 210-му ц. р. пишуть (Скоропис-Йолтухівський): „Німці перед *пару* місяцями задовольнилися б“. Це чистий полонізм, у нашій мові маємо слово *пара* = тільки два, тому треба писати так: „Німці перед *парою* (= двома) місяців задовольнилися б“. Вираз *пару* — це польське *parę*, що визначає *кілька*, а тому автор хотів, певне, напи-

сати: „Німці перед кількома (а не: пару) місяцями задовольнилися б“.

Переглядатися між собою, а не: по собі.

В нашій літературній мові панує тільки одна форма: „Переглянулися між собою“, чи: „Поглянули на себе“, „Поглянули один на одного“. В „Комарі“ ц. р. ч. 38 читаю: „Розбійники переглянулися по собі“, це полонізм: *Spojrżeli po sobie*.

Загадка.

В „NN“ ч. 209 ц. р. на ст. 8 читаю: „Англієць Колберн множив через себе

дев'ять разів числа“. Для мене це загадка, — значення цього речення я не розумію. В літературній нашій мові числа множать *на*: Помножив дев'ять *на* сім, помножив число *на* число. Отже наша загадка (загадка для наддніпрянця, але ж: Для одного народу — одна літературна мова!) може визначати: 1) Англієць Колберн множив числа само на себе дев'ять раз, 2) або вираз „через себе“ зайвий: Англієць Колберн множив числа дев'ять раз (по числівниках уживаємо: *раз*, в інших випадках: *разів*). Наддніпрянці, — відгадайте цього ребуса?

Іван Огієнко.

Етимологічно - семантичний словник української мови*

В „Рідній Мові“, від самого початку її існування, друкуються дуже багато етимологічних та семантичних висновків окремих слів, а особливо в праці проф. Ів. Огієнка: *Життя слів*. Щоб полегчити нашим читачам користатися з „Рідної Мови“ в цій ділянці, подаємо тут Словника-показчика до перших п'яти річників „Рідної Мови“, де подано висновки цих слів.

Адамове яблуко I. 101
адмірал I. 215
академія I. 215
алє V. 45
антимонія I. 216
Антонів огонь I. 215
аптека I. 216.
ас I. 216
ахінея I. 216
ач I. 216
баба I. 216
бабине літо I. 217
багатий V. 413. 449
багаття I. 217
багнет I. 217
бадати II. 209
бадіка II. 194
байстрик I. 217
баки I. 217
бакір I. 218
баадюра I. 218
банк I. 241
банкір I. 241
банкрут I. 242
барвінок I. 242, II. 155
бахур I. 243
бач I. 243
бачити I. 243
башибузух I. 243
баюр II. 195
березень IV. 123
беркут I. 244
бігме I. 244, II. 23-6
бід-бідка I. 244
благий I. 244
благати I. 244
блаженний I. 245
близорукий I. 246
бовван III. 231
- бог-, - баг- I. 246
богадильня I. 246
Богдан II. 533
бодай I. 281, II. 24
божевільний I. 281
бо-зна II. 24
бойкот, бойкотувати I. 279. 81
борг I. 149
Борислав II. 165
боркут IV. 229
борщ I. 281
бриль IV. 116. 567
бриндза III. 33
бриндушки II. 195
бубин I. 282
будень I. 282
будийок I. 61. 399
будь ласка I. 399
бузєцький II. 497
Бузьк II. 497. 525
буката I. 195
Букурєшти - Букарєшт II. 499
буна-бунця II. 301
бунт I. 399
бунтувати I. 399
буряк I. 400
буржуй I. 440
бюджет I. 184. 400
бюро-бюра I. 184. 401

Римська цифра по слові визначає річника „Рідної Мови“, а арабська — сторічку його. Річники були: I 1933 р., II 1934 р., III 1935 р., IV 1936 р. і V 1937 р.

Пригадуємо, що в 12-му числі „РМ“ кожного року подається Показчик до цілого річника, а в ньому зазначено * слова, що подано походження їх та їхнього значення.

вадити II. 113-5
важкий V. 133-8
ваія II. 148
вай II. 354
вайльо II. 354
вакар II. 195
валах II. 115
валєт II. 115
вάρвар II. 115
варє II. 193. 353. 4
варт, варто IV. 77-80. 169
ватажок II. 33
ведмідь I. 313-4, II. 116
ведрик II. 9
велєт, велєтовь II. 116
Великдень II. 147
Великополе II. 198
Вербна II. 148
версень IV. 121
вертєп II. 10. 257
вігук I. 215
викручуватися сіном II. 116
вино II. 205
виноград II. 205-7
Вифлеем II. 257
вищесказанє II. 207
вістброк I. 182-3, II. 207
відсоток II. 347
відтак II. 209
Wielkanoc II. 147
вітати II. 207
влада II. 207-8
Władysław II. 208
власний II. 207-8
Водохрища II. 12. 76
вобдух I. 73. 25, II. 207-8
Волага I. 407
воліти-воліти I. 377
Волиця II. 199
воловід II. 208
волость II. 208
Воля II. 208
воша II. 499
вплив I. 219. 314
впрост-просто I. 315
враз I. 21. 377
вритний II. 302
вужевка I. 203
вулице I. 203
вулиця II. 208
вчора IV. 171. 521
гагілка II. 146. 8
газета II. 303
гайки II. 148
галавці II. 303
галас I. 303
галєра II. 303
галімація II. 304
Галич III. 278
ганчар V. 413
ганчірка II. 304
гаразд V. 413. 50
гарбуз I. 75
гармасар II. 302
гармідер I. 273
гарувати II. 355
гарцювати I. 409
гасити V. 385-7

гербата II. 355
 гіллятина III. 26
 гість II. 355-6
 глибокий I. 207. 54
 глум II. 356-7
 глупа ніч II. 493
 говіти II. 8. 493
 година II. 209
 годувати II. 463
 гонить-жене II. 210
 горлиний IV. 241-6
 горло II. 493
 горниця II. 494
 горіод II. 494
 горіод II. 494-5
 городити I. 104
 гостинець III. 23
 гостиниця III. 23.
 границя II. 166
 громадянство IV. 491-4
 грубіяні III. 24
 грудень IV. 121
 грясть II. 205
 гуліва I. 102
 гуляти III. 24-6
 гуду IV. 173-6
 гвинтовка II. 113
 гризджоли V. 131-2.
 281-2
 далєбі III. 127
 дама III. 127
 дараба V. 207
 дача III. 127
 десерт II. 257
 деспот III. 127
 десять III. 128
 давєн I. 282
 давєнки I. 282
 дід I. 214. 251-2. 379
 діло I. 216
 дієслово I. 214
 диня II. 75
 дитя III. 128
 Дніпро II. 34-5
 Дністер II. 34-5
 добривечір III. 128
 добридень II. 117
 добродій I. 409. II. 36.
 III. 129
 доулиця III. 130
 дойти III. 130
 Доя-Дін II. 34-5. 101
 допіру III. 183-4
 досить III. 321-2
 дошка III. 375
 дощенту I. 22. 231-2
 духий III. 322
 Дунай II. 34-5
 -дцять III. 128. 377
 дядя I. 216
 дякувати кому I. 412
 дякуючи кому I. 409
 ерунда III. 377
 жалування III. 377
 жаль III. 377
 жовтень IV. 121

жорстокий I. 171-2
 завіси I. 315
 завтра III. 377. IV. 521
 Загір'я II. 198
 Загутинь II. 198
 заєць-зайця II. 210
 займєвний I. 214. 285
 залицятися III. 377
 Залуже II. 200
 замакітритися III. 378
 заміж-мож-муж I. 117-
 20. 188. 283
 замість III. 3. 77
 замкар I. 410
 запаморочення I. 60
 застосувати II. 119
 зафритити II. 300.
 збіжжя II. 487-8
 Збоїська II. 197
 звізда II. 11
 звичайно I. 15-8
 zwlaszcza II. 208
 земля II. 203-4
 зимовище II. 288. 400
 злидні III. 378
 злодій I. 112. III. 457
 знаменитий III. 457
 знечен'я IV. 436-9. 566.
 V. 207. 334
 зуритися II. 302
 Іванівська вул. III. 457
 ідіот III. 457
 ізверг III. 458
 ізумлятися III. 458
 Іква I. 377
 іменник I. 214
 Йордань II. 11
 кабак II. 75
 кавалок I. 315-6
 кавуя II. 75
 кайдави III. 459
 каламар III. 460
 каламбур III. 460
 калєндар IV. 119-22
 калій II. 74. 403-4
 калюша IV. 122. 363
 кандидат IV. 123
 канікули IV. 124
 капелія IV. 124
 каплиця IV. 263
 карабель V. 414. 50
 Карликів II. 197
 карти IV. 264-6
 катаринка IV. 265
 каторга IV. 265-6
 кається IV. 266
 квасоля I. 410.
 квестія IV. 267
 квітень I. 219. IV. 121
 квітка I. 316
 кімната IV. 267
 ківсць I. 371. IV. 267-8
 Китай-Хини II. 117
 клич а I. 283
 клопіт IV. 359
 кляча IV. 360

кляштор IV. 360
 князь IV. 360
 кобза IV. 361
 ковада II. 454
 кодало I. 169-70. 316
 кожух IV. 361
 козак IV. 361
 козир IV. 361
 коляда II. 9
 комаринський IV. 361
 комин IV. 362-3
 комір I. 316
 коноплі II. 155
 коньяк IV. 362
 кордон II. 166. IV. 362
 коридор I. 26. 317
 королева IV. 362
 король I. 279-80. IV.
 362
 корчма IV. 423
 костюл IV. 364. 423
 кошати-любити III. 425-8
 коц II. 454
 коч IV. 423. V. 188
 кошторіс I. 58.
 краватка IV. 424
 крадій I. 112
 краля IV. 424
 крам I. 184
 Кременчук IV. 425
 крім II. 500
 кровать IV. 319
 кролик IV. 425
 кумнат II. 301
 кувяйт а I. 273
 курмей II. 195
 курсєнт-курсист-кур-
 систка I. 378
 кусок I. 315
 кутик чи куток I. 91-6
 кутя II. 10
 кухня V. 334
 лазарет IV. 426
 латир II. 354
 лєдщє IV. 426
 лємш II. 248
 лємшка II. 248
 лємки III. 566
 лєщата I. 183
 липень IV. 121. 427
 липкий I. 410
 листопад чи падолист
 I. 61-4. IV. 121. 427
 лице IV. 427
 лицємір IV. 428
 літний I. 361-3. II. 285
 літниць I. 361-3. II. 285-
 8. 399-402
 літо бабине I. 217
 літовище II. 287-8. 399-
 402
 літовий I. 209. 410
 Лішня II. 198
 лодка IV. 476
 лєхнути I. 81-4. 250
 лупа I. 357

лўчний I. 378
 лушпа I. 357-8
 любист V. 428
 любити-кохати III. 425-8
 люди IV. 428
 лютець IV. 430
 лютий II. 210. 218. IV.
 111. 430
 могайбї IV. 469
 майівка II. 258
 май II. 193. 353-4. IV.
 469
 макітра IV. 470
 мама I. 216. IV. 470
 манастир IV. 365. 470.
 V. 414-5. 450
 манатки IV. 470
 манжети I. 317
 маїяти I. 219
 медвїдь IV. 470
 Медобори II. 204
 Мєлашки II. 9. 12
 мєльбон II. 75
 метя I. 317
 мешкати IV. 471
 міркувати I. 382. IV.
 471
 мода I. 278
 мовна IV. 472
 мой II. 353. 355
 моша IV. 472
 морока IV. 472
 москаль IV. 366. 472
 моша II. 196
 мошія II. 196
 мўсити-мўсїв I. 416
 муслім IV. 473
 м'ясарня I. 411
 навіджений IV. 473
 навпаки IV. 474
 нагло IV. 474
 наддніпрянець I. 411
 надзвичайний II. 166.
 IV. 433-6
 надхненний IV. 474
 напашко II. 301
 наслідувати IV. 474
 натрій II. 74
 нащадок I. 231
 небіж IV. 474
 неборак IV. 474
 негайно IV. 520
 Недобір II. 204
 незначний II. 166
 нема IV. 519
 неня I. 216
 неохайний IV. 519
 непіт II. 301
 нехай IV. 529
 нечаяно II. 75
 нещасливий - нещасний
 I. 317
 нижесказано II. 207
 ниві IV. 520
 вікчємний IV. 520
 вімєць IV. 521

ніч глупа II. 493
 новолітувати II. 12
 Новосільці II. 198
 нота IV. 368. 522
 нума II. 499, IV. 522
 обід V. 77
 обрій II. 210
 образ V. 77
 обрус V. 77
 обдаркований II. 302
 обшир I. 347, IV. 561, V. 77
 (овшім о) I. 347
 оглашений V. 77
 огонь Антонія I. 215
 огрядий I. 41-7, 204
 одинадцять IV. 562, V. 78
 одчайдух V. 78
 оковита V. 78-9
 олівець I. 104, V. 79
 осоружний I. 81-2
 отрута I. 380
 оцет I. 73
 па - V. 79
 паганий V. 79. 415. 50
 падолист V. 80
 пай V. 80
 пакість V. 80
 пальчатки V. 419. 20
 паморока I. 57. 59-60. 202-3. 250, V. 80
 пав II. 36, V. 81
 павана V. 82
 павібрат V. 82
 павошитися V. 82
 панство II. 258
 павтелик V. 82
 папа I. 216. 317
 папаха V. 82
 папір V. 82
 паполама III. 131-2, V. 83.
 папуша V. 83
 параліч I. 381
 параліч-параліч-паралі-
 ва V. 387-8
 паробок V. 83
 паргач V. 83
 партя II. 196
 пас V. 83
 пасіка V. 83
 паска II. 148-50
 паскудний V. 83
 пасовище II. 399
 пастух I. 103
 патериця V. 83
 патьок III. 331-2
 падений II. 353
 пацяти II. 353
 пашека V. 83
 псаний V. 83
 пекло V. 84
 Пельня II. 198
 первак II. 347

первіячик II. 347
 пергамен I. 280, V. 84
 перелюб V. 84
 перо I. 104, V. 85
 першун II. 37
 пивниця V. 86
 пилип V. 86
 пир-пиріг-пиро-пиру-
 вати I. 24
 пиріг V. 371
 питимий V. 371
 південь V. 371
 півтора V. 371
 підлий V. 37
 підмет I. 181-2, V. 15. 371
 піднести-підняти I. 107
 підготовта правда V. 372
 підписчик V. 372
 піка V. 372
 плай II. 196
 плат-платити I. 102, V. 372
 плашавиця II. 150
 плова II. 196
 плуг II. 535
 повільний V. 372
 повітря I. 73, II. 208, V. 429
 подушка I. 252, V. 430
 пожед II. 345-6
 покій V. 431
 поличне V. 432
 Полоня II. 200
 полоса II. 249-50
 поміркований V. 472
 поведілок V. 431
 попацяти II. 353
 порт-портинна I. 301-4
 порт II. 46
 посідати I. 116
 потрапити I. 218
 почати-почити I. 271-4
 правда підготовта V. 372
 примет I. 182
 прислівник I. 19. 22. 214
 приц II. 196
 прогулька II. 258
 прогуляння II. 258
 простибіг I. 412
 просто-впрост I. 315
 професіоналіст і про-
 фесіонал I. 378
 професія II. 73.
 пулярес II. 210
 пугеря II. 196
 пугня I. 379
 рахувати I. 273
 реасумція-реасумува-
 ти I. 205-6
 режисёр I. 65
 режюме I. 205
 Різдва II. 11

Різдяві вирази II. 7-12
 річ-речі II. 118
 розмаїтний I. 104. 219
 рукавиці V. 419-20
 Русь IV. 59-62. 103-8. 157-62. 247-50
 сажень V. 457-60
 саламаха - соломаха II. 91. 247-8. 404
 салдат V. 416
 саманати II. 353
 сапёр I. 65
 сволоч V. 359
 Святополк IV. 476
 священик I. 412
 серпень IV. 121
 сестра I. 82
 сизий III. 182
 сіла віку I. 183
 Сивява II. 200
 сіном викручуватися II. 116
 січень IV. 121
 скапати II. 353
 скоблити I. 203
 скоро I. 318
 скот I. 103
 скрофеля II. 302
 слюсар I. 185
 смуток III. 182
 содій II. 74
 солдат I. 201
 соломаха - саламаха II. 91. 247-8. 404
 спасібі I. 412
 сполучник I. 214
 срогий II. 454
 старець I. 214. 251-2. 379
 стерво V. 359
 стріляти I. 104
 субота III. 233-4
 сурма I. 352
 сутана I. 335
 суфериати II. 353
 суфлёр I. 65
 сяжнь V. 457-60
 табір II. 120. 500
 тато I. 216
 таша II. 454
 Теодор II. 535
 тиква II. 75
 тисяча II. 211
 товар I. 103. 184
 травень IV. 121
 трай II. 302
 тратити I. 273-6. 382
 трифой II. 196
 троянда III. 182
 труба (туба) I. 352
 трудійний I. 318
 товариш I. 103
 тушити V. 385-7
 тяр II. 354. 356
 тьбтя I. 216
 угавати II. 7-8. 204

уж I. 102
 (уксус) I. 73
 уритний II. 302
 урядовець - урядник
 118-9
 учень-ученик (ученік)
 I. 412
 Фаліпка II. 197
 фальча II. 299
 Фёдір II. 535
 фія, фіна II. 301
 фіравка I. 315
 фликев II. 299
 фрика II. 299
 фричити II. 300
 фўра і хўра I. 350
 Хіни-Китай II. 117
 хір II. 300
 хмаки II. 206
 хоружий - хорунжий II. 167. 310
 хосен - хосенний II. 169
 хўра і фўра I. 350
 цалий II. 168. 258-9
 цар I. 280
 цара II. 300
 царина II. 301
 цвіт I. 316
 цвях I. 253
 цёрква I. 74. 313. 80
 цесар I. 280
 ціль I. 317
 чай II. 355
 чайове II. 260
 чеберць III. 332
 чекальня II. 211
 червень IV. 121
 червонило II. 118. 500
 Черче - червецький II. 498
 числєник I. 214. 54.
 чля I. 197-8
 човен IV. 476
 чорвило II. 118. 500
 чумак I. 195-8
 шавовний I. 349
 шерг II. 211
 (шакосар) слюсар I. 185
 шопка II. 11
 штани I. 335-6
 шадок-шаток I. 231
 Щодрий вечір II. 12
 щедрівка II. 9
 яблоко - яблоко I. 120. 349
 яблоко Адамово I. 101
 яд-отрута I. 380
 яйце II. 150
 Японія - японський II. 212.
 Склава
 Лариса Огієнко.

Відповідь на запити наших Читачів.

Хороше (М. Бийк в Америці). Слово *хороше* — це наше українське слово, й визначає: добре, гарно. У Номиса, приказка: Там хороше, де нас нема. У Г. Барвінок: Хороше вчили 421. Слово часте на Київщині. А слово „добрий“ має в нас занадто широке зв'язання: Батько добрий (ласкавий), борщ добрий (смачний), живе добре (хороше), відповідає добре (правильно) й т. ін.

Походження й значення деяких слів (Б. Попович, Осташівці). Про походження тих слів, про які запитуете, вже писалось в РМ. Див. Покажчика на ст. 489-494.

Сараєво (Гетманченко В., Румунія). В літературній українській мові прийнято вимовляти сербське місто Сараєво. Прошу читачів подати, як ця назва вимовляється в Сербії.

Наголос складених слів. З „Рідної Мови“ мені відомо, що назви міст зложені, напр. Ярослав, Перемишль, мають наголос на кінці. Чи назви міст: Доброміль, Дрогобич, Борислав мають мати теж наголос на останньому складі?

Від Редакції й Адміністрації.

Приймаємо рукописи на виправлення.

Боржників РМ й взагалі наших видавництва просимо якнайскоріш полатити свої борги. РМ, бажаючи якнайширше розповсюдити рідномовні ідеї, не докучав своїм передплатникам частими нагадуваннями про їхні борги, але це накладає обов'язок й на передплатників не забувати про свої обов'язки супроти журналу, а тим самим дати йому змогу нормально виконувати свої обов'язки. За п'ять літ нашої праці передплатники завинили журналові таку суму, що ми могли б подвоїти розмір свого місячника, якби нам поплатилися належності!

Боржників із Канади й Америки сердечно просимо якнайскоріш полатити свої заборгованості Видавництву!

Боржників із Закарпаття просимо поспішити полатити свої борги Видавництву!

Виписуйте „Нашу Культуру“ за роки 1935-1936-1937, книжки 1-32. Даво сотні статей в українознавства. По 1 зл. книжка. Можна на рати.

Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян, праця проф. Ів. Огієнка, 300 ст., ціна 3.50 зл. у краї, розіслана була всім нашим передплатникам. Просимо прислати належність!

„Складня української мови“ ч. II розіслана всім нашим передплатникам (по 2 зл.). Просимо прислати належність!

Набувайте річники РМ за попередні роки!

В перших двох випадках згода, бо народ у закутках, що до них чужі впливи мало доходять, так наголошує, але Доброміль, Дрогобич всі наголошують другий склад в кінці. Устрики Долини. М. Негребецький й.

Р. С. Поки не встановлено міцно походження географічних слів, трудно говорити про їхній наголос. Сам наголос, напр., показує, що Дрогобич — це не складене слово. І. О-ко.

Безпідметові речення на -ться (для п. Суді Яр. Маркова в Бучачі). Наша мова зовсім вільно вживає безпідметові речень на *-ться*, але не треба тільки цим зловживати; напр. нелітературні вирази: Проститься не палити, Проститься о численну участь і т. п. Нова праця: „Поліщуки“ Бориса Шведа 1938 р. просто пересипана безпідметовими реченнями на *-ться*, а це — полонізм. Ті приклади, які ви подали в своїх листі (Букви пишуться й т. ін.) — це речення підметові. Про безпідметові речення в РМ 1939 р. буде окрема праця проф. І. Огієнка.

Висилаємо річники РМ за попередні роки: 1933 р. (крім чисел 1-3) 5 зл.; 1934 р. 6 зл., в оправі 7.50 зл.; 1935 р. 6 зл., в оправі 7.50 зл.; 1936 і 1937 р. по 6 зл.

Оправу для РМ на 1935 р., що надається й на інші річники, висилаємо за 1 зл.

Передплатників із Канади й Америки сердечно просимо не залягати з передплатою й поспішити відповісти їм. Дуже просимо не посилати передплати через якісь українські товариства, але просто до нашої Адміністрації поштовим переказом або порученим листом. Не посилайте передплати в простому листі!

Обов'язок кожного передплатника РМ — повести широку агітацію за свій рідномовний журнал й конче приєднати йому бодай декількох нових передплатників. Не заведуйте цього свого обов'язку й негайно його виконайте! Приєднання нових передплатників дасть змогу журналові легше й спокійніше виконувати свої обов'язки перед читачами.

До наших українців. Сердечно просимо всіх наших українців, що викладають українську мову по школах, поширити РМ серед своїх учнів за значно обниженою ціною. Заохочуйте учнів читати РМ, а це потягне збільшення знань рідної мови не тільки їхнього, але через них і ширшого громадянства.

ЗМІСТ 11 (71)-го ЧИСЛА „РІДНОЇ МОВИ“: 1. Огієнко: Ономастика й топонимастика в Мойсєвій Книзі Буття. Проф. д-р. Б. Кобилянський: Народні метатези, деформації та скорочення в словах своїх і чужих. 1. Огієнко: Речення за їх змістом. Проф. д-р Г. Грицак: Назвукові букви українських прізвищ. С. Черкасенко: Тож авторитет. 1. Огієнко: Спокушати — соблазняти. Леся Українка: Віла-посестра, поема. Мова нашої преси. Етимологічно-семантичний словник української мови в „Рідній Мові“. Відповідь на запити наших читачів. — Адреса „Рідної Мови“: Warszawa IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., чвертьрічна 1.60 зл.; за границею в Європі 8 зл., поза Європою 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають „Рідну Мову“ від 1 числа. Річник 1 (без 1-3 чисел) 5.00 зл.; річники II, III, IV і V по 6.00 зл., опрацьований II і III по 7.50 зл.; в Європі по 10 зл., поза Європою по 2.35 дол. річник опрацьований. Контя чекове П. К. О. ч. 27.110.